

НАВЧАЛЬНО – МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС

З ДИСЦИПЛІНИ

*ЕКОНОМІКА ПРАЦІ
ТА
СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ
ВІДНОСИНИ*

ДОНЕЦЬК - 2004

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО – МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС
З ДИСЦИПЛІНИ

**"ЕКОНОМІКА ПРАЦІ
ТА СОЦІАЛЬНО-
ТРУДОВІ
ВІДНОСИНИ"**

(ДЛЯ БАКАЛАВРІВ УСІХ ЕКОНОМІЧНИХ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ВСІХ ФОРМ НАВЧАННЯ)

ДОНЕЦЬК: ДОННУ, 2004

Навчально-методичний комплекс з дисципліни “Економіка праці та соціально-трудова відносини” (для бакалаврів всіх економічних спеціальностей усіх форм навчання) /Укл.: Н.Д. Лук`янченко, Л.В. Шаульська, Н.А. Балтачєєва, О.С. Шилець, О.А. Дороніна, Н.В. Романова. - Донецьк, ДонНУ, 2004. - 63с.

Містить програму курсу, плани практичних і семінарських занять, методичні вказівки щодо організації самостійної роботи студентів та індивідуальної роботи викладача зі студентами, типові задачі, тести для самоконтролю студентів, а також перелік основної та додаткової літератури. Для бакалаврів всіх економічних спеціальностей.

Укладачі:

Лук`янченко Н.Д., д.е.н., проф.
Шаульська Л.В., к.е.н., доц.
Балтачєєва Н.А., к.е.н., доц.
Шилець О.С. к.е.н., доц.
Дороніна О.А., ст. викл.
Романова Н.В., асп.

Відповідальний за випуск:

В.Г. Шульга

ЗМІСТ

1. АНОТАЦІЯ	4
2. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН ЗА ТЕМАМИ КУРСУ	5
3. ПРОГРАМА КУРСУ	6
4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	13
5. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	28
5.1. ПІДГОТОВКА РЕФЕРАТІВ	28
5.2. ТИПОВІ ЗАДАЧІ	30
5.3. РОБОТА З ЛІТЕРАТУРОЮ	42
5.4. ТЕСТИ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ	42
6. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ	52
7. ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ І ДОДАТКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	55

1. АНОТАЦІЯ

Навчально-методичний комплекс призначений для бакалаврів всіх економічних спеціальностей. Дисципліна «Економіка праці та соціально-трудові відносини» є нормативною, що передбачено навчальним планом підготовки бакалаврів з напрямку «Економіка та підприємництво».

Мета курсу - формування у студентів системи теоретичних та прикладних знань про категорії, поняття, механізми забезпечення розвитку і ефективного використання трудового потенціалу та формування соціально-трудових відносин в Україні.

Задача курсу – придбання вмінь та навичок забезпечення ефективного використання ресурсів праці та моніторингу соціально-трудових відносин на рівні держави, регіону, підприємства.

Предметом курсу є закономірності і способи формування та продуктивного використання ресурсів праці.

Вивчення курсу на денному відділенні містить три блока: теоретичний, (36 годин лекцій), практичний (36 годин практичних занять) та самостійну роботу студентів (36 годин). Навчальними планами на заочному відділенні для вивчення цього курсу відведено 16 годин лекцій та 10 годин практичних занять.

2. РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН ЗА ТЕМАМИ КУРСУ

№	Теми	РОЗПОДІЛ ГОДИН						
		всього		лекцій		практичних занять		СРС
		д/в	з/в	д/в	з/в	д/в	з/в	д/в
1	Об`єкт, предмет та задачі дисципліни	6	1	2	1	2	-	2
2	Трудові ресурси та трудовий потенціал суспільства	8	2	3	1	2	1	3
3	Праця як сфера життєдіяльності та провідний фактор виробництва	6	1	2	1	2	-	2
4	Соціально-трудові відносини як система	6	2	2	1	2	1	2
5	Механізм функціонування системи соціально-трудових відносин: організаційні аспекти	6	1	2	1	2	-	2
6	Соціальне партнерство	6	2	2	1	2	1	2
7	Ринок праці та його регулювання	8	2	3	1	2	1	3
8	Соціально-трудові відносини зайнятості	6	2	2	1	2	1	2
9	Планування праці	6	2	2	1	2	1	2
10	Організація та нормування праці	6	2	2	1	2	1	2
11	Продуктивність та ефективність праці	10	2	3	1	4	1	3
12	Політика доходів та оплата праці	10	2	3	1	4	1	3
13	Аналіз, звітність та аудит у сфері праці	6	2	2	1	2	1	2
14	Моніторинг соціально-трудової сфери як інструмент регулювання та вдосконалення соціально-трудових відносин	6	1	2	1	2	-	2
15	Міжнародна організація праці та її вплив на соціально-трудових відносин	6	1	2	1	2	-	2
16	Міжнародний досвід регулювання соціально-трудових відносин	6	1	2	1	2	-	2
	Разом	108	26	36	16	36	10	36

Підсумковий контроль з дисципліни - іспит

3. ПРОГРАМА КУРСУ

Тема 1. Об'єкт, предмет та задачі дисципліни

Історія розвитку економіки праці та соціально-трудових відносин. Періоди еволюції теоретичних та практичних представлень про працю: донауковий, класичний, сучасний. Характеристика донаукового етапу уявлень про працю: стародавньосхідні, стародавньоіндійські, стародавньогрецькі, середньостолітні уявлення про працю. Класичний період: учіння У. Петі, А.Сміта, К.Маркса, Д.Рікардо, Т.Р.Мальтуса, що стосуються трудових відносин. Сучасний період: учення Ф.У.Тейлора, Г.Емерсона, Ф. та Л.Гілберт, А.Файоля, «школа людських відносин», «теорія наукової організації праці». Сучасний трудовий напрямок економічної думки в Україні.

Особливості праці як об'єкта дослідження. Ціль, об'єкт та предмет дисципліни. Задачі науки. Сфера досліджень економіки праці та соціально-трудових відносин. Структура курсу. Місце економіки праці та соціально-трудових відносин у системі економічних наук.

Тема 2. Трудові ресурси та трудовий потенціал суспільства

Населення як об'єкт наукового дослідження. Специфічний підхід до вивчення населення в економіці праці.

Кількісні характеристики населення: чисельність, статеві-вікова структура, обсяг трудового потенціалу, рівні народжуваності, смертності, середня тривалість життя, сальдо міграції, відносне число шлюбів та розлучень та ін.

Якісні характеристики населення: рівень освіти та професійно-кваліфікаційна структура, культурний рівень, показники здоров'я населення, структура зайнятих в матеріальному виробництві та невиробничій сфері, національно-етнічна структура та ін.

Трудові ресурси як носій трудових відносин в суспільстві. Схема розрахунку чисельності трудових ресурсів в вітчизняній статистичній практиці. Методика обліку ресурсів праці Міжнародної організації праці: економічно активне та економічно неактивне населення.

Трудовий потенціал як якісна характеристика трудових ресурсів. Компоненти трудового потенціалу: психофізіологічні можливості участі у суспільно корисній діяльності; освіта та професіоналізм; здоров'я; творчий потенціал та активність. Трудовий потенціал суспільства, підприємства, робітника. Проблеми збереження, розвитку та ефективного використання трудового потенціалу.

Процес відтворення населення. Рух населення: природний, міграційний (механічний) та соціальний. Режими відтворення: розширене, просте, звужене (депопуляція). Територіальний та професійний розподіл трудових ресурсів.

Міграція населення, еміграція та імміграція. Періодична, сезонна та маятникова міграція. Рівень та сальдо міграції, міграційний потік. Причини та соціально-економічні наслідки міграції. Державна міграційна політика.

Концепція людського капіталу.

Тема 3. Праця як сфера життєдіяльності та провідний фактор виробництва

Праця, робота, діяльність. Процес праці: предмети та засоби праці, результат (продукт) праці. Психофізіологічний, організаційно-технологічний та організаційно-економічний аспекти процесу праці. Роль праці у розвитку людини та суспільства.

Система понять про працю: зміст праці; характер праці; умови праці; якість та складність праці; продуктивна та непродуктивна праця; продуктивність праці; організація праці; управління працею. Виробничий, технологічний та трудовий процеси. Робоче місце.

Класифікація видів праці за групами ознак: за характером та змістом праці, за предметом та продуктом праці, за засобами та способами праці, за умовами праці.

Задоволення працею. Показники, що характеризують задоволення працею. Якість трудового життя: сутність поняття, рівні оцінки, показники рівня якості трудового життя.

Тема 4. Соціально-трудова відносина як система

Поняття соціально-трудова відносин. Система соціально-трудова відносин.

Ціль, задачі, функції соціально-трудова відносин.

Еволюція соціально-трудова відносин в Україні. Становлення соціально-трудова відносин в період становлення Київської Русі. Соціально-економічний стан України у Литовсько-польський період при становленні козацтва. Розвиток соціально-трудова відносин у період російської окупації. Становлення соціально-трудова відносин в складі Радянського Союзу. Сучасні соціально-трудова відносини.

Умови формування та розвитку соціально-трудова відносин.

Соціальна політика: сутність, ціль, задачі, основні напрями реалізації.

Глобалізація в системі соціально-трудова відносин. Позитивні та негативні наслідки глобалізації в суспільно-трудова сфері.

Регулювання соціально-трудова відносин на макро- та мікрорівнях. Структура системи соціально-трудова відносин.

Концепція людського розвитку ПРООН. Методика вимірювання індексу людського розвитку

Тема 5. Механізм функціонування системи соціально-трудова відносин: організаційні аспекти

Схема функціонування системи соціально-трудова відносин.

Характеристика суб'єктів соціально-трудова відносин. Найманий робітник та роботодавець як суб'єкт відносин в сфері праці. Юридичне поняття терміна „роботодавець”. Представницькі органи від роботодавця. Роль та функції держави в установленні соціально-орієнтованих відносин у сфері праці.

Профспілки, їх ціль та функції. Діяльність профспілок у сфері захисту прав та свобод громадян. Структура та зміст Закону України “Про професійні союзи, їх права та гарантії”.

Рівні регулювання соціально-трудова відносин. Систематизація суб'єктів соціально-трудова відносин на національному, територіальному та галузевому рівнях.

Сфери регулювання соціально-трудових відносин.

Характеристика предметів регулювання соціально-трудових відносин на індивідуальному та груповому рівні. Основні принципи регулювання соціально-трудових відносин. Класифікація типів соціально-трудових відносин. Сутність патерналізму та соціального партнерства.

Сутність та причини трудових конфліктів. Ціль діяльності та сфера повноважень національної служби посередництва та примирення. Структура та зміст Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)».

Сутність та складові елементи колективно-договірного процесу регулювання соціально-трудових відносин. Сутність та зміст Генеральної, регіональної та галузевої угод, колективного договору.

Нормативно-правова база та законодавчі акти, що регулюють соціально-трудоу сферу.

Зміст та структура Наказу Президента України “Про основні напрямки соціальної політики на період до 2004 р.”.

Зміст та структура Наказу Президента України “Про основні напрямки розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 р.”.

Зміст та структура Послання Президента України Верховній Раді України “Європейський вибір: концептуальні основи стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр.”.

Тема 6. Соціальне партнерство

Об’єктивні передумови та умови виникнення соціального партнерства. Поняття соціального партнерства. Зміст соціального партнерства. Система соціального партнерства: суб’єкти, об’єкти, форми, рівні, механізм реалізації.

Принципи діяльності соціальних партнерів. Принципи ведення колективних переговорів. Принципи укладення колективних договорів та угод. Принципи проведення взаємних консультацій та контролю. Принципи розв’язування колективних спорів (конфліктів).

Держава в системі соціального партнерства. Профспілки. Об’єднання роботодавців.

Механізм реалізації соціального партнерства. Генеральні, галузеві, регіональні угоди, колективні договори.

Формування системи соціального партнерства в Україні: правова база, основні задачі, характеристика системи колективно-договірного регулювання.

Зарубіжні моделі соціального партнерства.

Тема 7. Ринок праці та його регулювання

Умови формування, розвитку та ефективного функціонування ринку праці. Сутність поняття “ринок праці”. Місце ринку праці в системі ринків товарів, послуг, капіталу та ін.

Структура ринку праці. Кон’юнктура ринку праці: врівноважена, працедефіцитна та працевиткована.

Сукупний ринок праці: сукупний попит та сукупна пропозиція. Ємкість сукуп-

ного ринку праці. Задоволений попит на працю. Поточний ринок праці. Попит та пропозиція на поточному ринку праці. Відкритий та скритий ринок праці, офіційна та неофіційна частка ринку праці.

Суб'єкти відносин на ринку праці: роботодавці, наймані робітники, самозайняте населення, особи, що працюють не за наймом, безробітні, елементи інфраструктури ринку праці. Особливості товару “робоча сила”.

Модель та механізм функціонування ринку праці. Державне регулювання ринку праці. Об'єкти державного регулювання ринку праці.

Функції ринку праці: суспільного розподілу праці, інформаційна, посередницька, ціноутворююча, стимулююча, оздоровлююча, регулююча. Переваги та недоліки розвитку ринку праці в Україні.

Тема 8. Соціально-трудова відносина зайнятості

Поняття зайнятості населення. Сфери зайнятості населення. Функції соціально-економічної системи зайнятості. Категорії зайнятого населення.

Економічний та соціальний зміст зайнятості. Види зайнятості: продуктивна, соціально-корисна, повна, ефективна та раціональна зайнятість, вимушена та добровільна, первинна та вторинна зайнятість. Концепція глобальної зайнятості.

Класифікація видів зайнятості за характером діяльності, за соціальною належністю, за територіальною ознакою, за рівнем урбанізації, за професійно-кваліфікаційною ознакою, за статеві-віковою ознакою, за видами власності.

Форми зайнятості за ознакою правового регулювання використання робочої сили: регламентована (легальна), нерегламентована (нелегальна).

Державна політика сприяння зайнятості населення в Україні.

Закон України “Про зайнятість населення”. Структура та зміст Закону.

Диференціація методів державного регулювання ринку праці: за об'єктом, за напрямками, за формами, за характером, за змістом, за рівнем впливу та залежності від джерел фінансування.

Активна та пасивна політика регулювання зайнятості. Засоби стимулювання попиту на робочу силу.

Активні форми регулювання зайнятості в розвинених країнах: кейнсіанська політика, втручання держави в економічні процеси, пряме стимулювання зайнятості, непрямий вплив на зростання зайнятості, зменшення пропозиції робочої сили, конверсія (реорганізація оборонних галузей), стимулювання самозайнятості, сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, створення гнучкого ринку праці, фінансові засоби.

Поняття безробіття. Класифікація типів безробіття: класичне, фрикційне, структурне, циклічне, добровільне, недобровільне, вимушене, приховане, нормальне та ін.

Методика розрахунку рівня безробіття та рівня зайнятості населення.

Умови отримання статусу безробітного (згідно стандартам МОП) та у відповідності до умов Закону України „Про зайнятість населення”.

Державні гарантії працевдатному населенню в працевдатному віці в Україні. Діяльність центрів зайнятості.

Державні гарантії, пільги та компенсації незайнятому населенню. Розмір та умо-

ви виплати допомоги з безробіття.

Соціально-економічні наслідки безробіття.

Тема 9. Планування праці

План з праці: цілі, задачі, зміст, порядок розробки. Зв'язок плану з праці з виробничою програмою, планом підвищення ефективності виробництва та іншими внутрішніми документами.

Планування росту продуктивності праці, цілі, методи (прямий рахунок та факторний). Розробка та обґрунтування заходів з використання факторів та резервів росту продуктивності праці.

Планування чисельності та структури кадрів. Баланс робочого часу одного працівника (робітника). Методи планування чисельності працюючих: укрупнені методи (прямий рахунок, індексний; факторний) розрахунок чисельності за трудомісткістю робіт; планування чисельності за явочним часом, за числом робочих місць та нормами обслуговування. Планування чисельності керівників, спеціалістів та службовців: за нормативами чисельності та функціями управління, за нормативами та нормами часу, нормативами та нормами обслуговування і керованості.

Планування заробітної плати: нормативний метод, за категоріями працюючих. Планування середньої заробітної плати. Планування співвідношення темпів росту продуктивності праці та заробітної плати. Планування витрат на персонал.

Тема 10. Організація та нормування праці

Зміст теорії організації праці. Наукова організація праці. Природно-технічна та соціально-економічна сторони організації праці. Структура системи організації праці на підприємстві, розподіл та кооперація праці, нормування праці, організація та обслуговування робочих місць, організація підбору персоналу та його розвиток, вдосконалення умов праці, ефективне використання робочого часу, оптимізація режимів праці та відпочинку, раціоналізація трудових процесів, укріплення дисципліни праці. Організація управлінської праці.

Розподіл, спеціалізація, та кооперація праці. Види розподілу праці: функціональний, професійний, технологічний та кваліфікаційний; загальний, частковий та одиничний. Види кооперації праці.

Сутність нормування праці. Міра праці як об'єктивно необхідні затрати робочого часу. Компоненти наукового обґрунтування норми: технічне, економічне, психофізіологічне та соціальне обґрунтування. Ціль, задачі та процедура нормування праці.

Класифікація норм праці: норма часу, норма виробітку, норма обслуговування, норма часу та обслуговування, норма чисельності. Структура норми часу. Штучний, штучно-калькуляційний час. Методи обліку затрат робочого часу: фотографія робочого часу, хронометраж.

Напрямки розвитку нормування праці в сучасних економічних умовах.

Тема 11. Продуктивність та ефективність праці

Поняття ефективності праці. Кількісна та якісна сторони ефективності. Ефективізація праці на макро- та мікрорівні.

Основні поняття, що характеризують ефективність праці: продуктивність праці; продуктивна сила праці; якість праці; результативність праці; економічність витрат; інтенсивність праці; стабільність праці.

Сутність оцінки ефективності праці. Співвідношення понять “ефективність праці”, “ефективність господарської діяльності”, “стабільність праці”.

Продуктивність у вузькій технічній та широкій суспільній концепції. Поняття живої й упередженої (минулої) праці.

Групи факторів підвищення продуктивності праці: науково-технологічні (матеріально-речовинні, організаційно-економічні, структурні, соціально-психологічні).

Продуктивність праці як показник економічного росту. Основні способи збільшення реального продукту і доходу.

Резерви росту продуктивності й ефективності праці. Групи резервів росту продуктивності праці.

Класифікація і характеристика методів виміру продуктивності праці: натуральний, умовно-натуральний, трудовий, вартісний, метод номінальних груп, багатofакторна модель виміру рівня продуктивності праці.

Напрями програм ефективізації праці на державному рівні. Основні напрями роботи з ефективізації праці на регіональному (галузевому) рівні.

Програми управління продуктивністю праці.

Тема 12. Політика доходів та оплата праці

Рівень життя і доходів населення як предмет соціального управління. Структура доходів населення. Структура доходу працівника. Прожитковий мінімум, методи розрахунку. Мінімальний споживчий бюджет. «Межа бідності». Соціальні трансфери.

Визначення заробітної плати як категорії ринкової економіки. Номінальна та реальна заробітна плата. Функції заробітної плати: відтворювальна, стимулююча, регулююча, соціальна. Механізм реалізації основних функцій заробітної плати. Реформа оплати праці в Україні.

Рівні регулювання оплати праці в Україні: державний та договірний – Генеральна, галузеві, регіональні угоди, колективна угода, індивідуальна трудова угода; механізм визначення індивідуальної заробітної плати на рівні підприємства - тарифна система, нормування праці, форми та системи заробітної плати.

Тарифна система. Об'єктивні фактори диференціації заробітної плати. Елементи тарифної системи: тарифно-кваліфікаційні довідники, тарифні сітки, тарифні ставки і коефіцієнти, доплати та надбавки до заробітної плати, схема посадових окладів керівників, спеціалістів та службовців. Діапазон тарифної сітки. Методика розрахунку середнього тарифного розряду, середньої тарифної ставки. Єдина тарифна сітка.

Форми заробітної плати: почасова, відрядна. Історія розвитку та використання форм заробітної плати. Переваги та недоліки погодинної і відрядної форм заробітної плати. Умови, що передбачають доцільність та можливість застосування погодинної і

відрядної форм заробітної плати.

Класифікація систем заробітної плати. Погодинна форма: проста погодинна, погодинно-преміальна системи. Відрядна форма: проста відрядна, відрядно-преміальна, відрядно-прогресивна, непряма відрядна, акордна система. Методика розрахунку прямого відрядного та погодинного, відрядно-преміального, погодинно-преміального, відрядно-прогресивного, непрямого відрядного та акордного заробітку. Відрядний приробіток.

Колективні форми організації та оплати праці. Розподіл колективного заробітку: за коефіцієнтом приробітку, за індивідуальною розцінкою, за кількістю відпрацьованих коефіцієнто-годин, з використанням коефіцієнта трудової участі.

Організація преміювання: основні і додаткові показники й умови преміювання. Обґрунтування розмірів преміальних виплат. Принципи формування преміальної системи підприємства. Одноразові премії і винагороди як складові системи стимулювання праці.

Тема 13. Аналіз, звітність та аудит у сфері праці

Основні трудові показники підприємства.

Аналіз чисельності, структури та руху кадрів: мета та основні задачі. Аналіз забезпеченості підприємств робочою силою. Аналіз розміщення кадрів. Вивчення структури кадрів. Аналіз професійного і кваліфікаційного складу кадрів. Аналіз руху і плинності кадрів.

Основні задачі та методика аналізу продуктивності праці. Аналіз росту продуктивності праці по факторах.

Аналіз заробітної плати: аналіз використання фонду заробітної плати та аналіз середньої заробітної плати.

Державна статистична звітність з праці.

Ціль аналізу звітності й аудита в сфері праці. Зміст аудита в трудовій сфері. Організаційно-технологічний, соціально-психологічний і економічний аспекти аудита в трудовій сфері. Етапи здійснення аудиторської перевірки в сфері праці. Ефективність аудита в трудовій сфері.

Тема 14. Моніторинг соціально-трудової сфери як інструмент регулювання й удосконалення соціально-трудових відносин

Соціальні процеси в сфері праці. Використання соціологічних і соціально-психологічних методів для дослідження проблем трудової сфери. Мета та задачі соціологічних досліджень. Функції соціологічного дослідження. Види соціологічних досліджень. Етапи соціологічного дослідження. Розробка програми соціологічного дослідження.

Законодавчі акти, що регулюють трудові відносини: Конституція України, Кодекс законів про працю України, закони України «Про зайнятість населення», «Про колективні договори та угоди», «Про охорону праці», «Про оплату праці», концепції і програми соціально-трудової спрямованості, локальні правові акти.

Відповідність трудового законодавства України міжнародним нормам.

Тема 15. Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-трудових відносин

Основні сфери діяльності, задачі та пріоритети Міжнародної організації праці (МОП). Структура МОП: Міжнародна конференція праці, регіональні конференції праці, галузеві комітети, Адміністративна рада, Міжнародне бюро праці (МБП), регіональні відділення МБП, багатодисциплінарні консультативні групи, Міжнародний інститут з дослідження проблем праці, Міжнародний центр з підвищення професійної та технічної кваліфікації. Методи роботи МОП. Порядок розробки міжнародних трудових норм. Контроль за застосуванням норм. Міжнародне технічне співробітництво. Дослідницька та видавнича діяльність МОП. Основні документи МОП, що регулюють соціально-трудові відносини.

Діяльність МОП в Україні.

Зміст основних конвенцій МОП. Конвенції МОП, ратифіковані Україною.

Тема 16. Міжнародний досвід регулювання соціально-трудових відносин

Принципи організації соціально-трудових відносин у країнах з розвинутою ринковою економікою. Основні зарубіжні моделі регулювання соціально-трудових відносин. Типи регулювання соціально-трудових відносин у залежності від ролі та місця владних структур. Типи регулювання соціально-трудових відносин у залежності від ступеня участі працівників в управлінні підприємством.

Регулювання соціально-трудових відносин у Бельгії. Характеристика організації соціально-трудових відносин у Німеччині. Механізм функціонування соціально-трудових відносин у Швеції. Модель організації соціально-трудових відносин у США.

Програми регулювання соціально-трудових відносин у міжнародній практиці. Зміст Всесвітньої програми зайнятості. Зміст Програм професійної підготовки кадрів. Зміст програми “Міжнародні трудові норми і права людини”. Характеристика програм підвищення якості трудового життя.

Характеристика зарубіжного досвіду колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин. Колективні переговори в зарубіжних країнах як ефективний засіб узгодження інтересів суб'єктів соціально-трудових відносин.

Зарубіжні моделі регулювання соціально-трудових відносин на виробничому рівні. Форми виробничої демократії в країнах світу.

4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Об'єкт, предмет та задачі дисципліни

1. Донауковий етап уявлень про працю.
2. Характеристика класичного етапу уявлень про працю.
3. Сучасний етап теоретичних і практичних уявлень про працю.
4. Особливості праці як об'єкта дослідження.
5. Ціль, об'єкт, предмет та задачі економіки праці і соціально-трудових відносин.
6. Місце економіки праці і соціально-трудових відносин у системі економічних

наук.

Література

1. Абдурахманов К.Х., Бобков В.Н., Буланов В.С., Бычин В.Б., Волгин Н.А. Экономика труда: Социально- трудовые отношения: Учебник. - М.: Экзамен, 2003. - 735 с.
2. Адамчук В.В., Ромашов О.В., Сорокина М.Е. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. - М.: ЮНИТИ, 2001. - 407 с.
3. Бахтина Т.С., Бондаренко О.В., Бухалков М.И. и др. Экономика и социология труда: Учебное пособие. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. - 512 с.
4. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навчальний посібник. - К.: Знання-Прес, 2002. - 313 с.
5. Бондаренко М.И., Евтушенко А.Г. Экономика труда: Учебно-методическое пособие. - Х.: ХИБМ, 2001. - 291 с.
6. Варна Т.П., Кокин Ю.П., Маслова В.М., Подгаецкий С.И., Сорокина М.Е. Экономика труда: Учебник.- М.: Юрист, 2003. - 592 с.
7. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. - М.: Издательство НОРМА-ИНФРА-М., 2001. - 448 с.
8. Єганов О.Ю., Карась П.М., Красночубенко К.В. Економіка праці: Навчальний посібник. - Миколаїв: УДМТУ, 2001. - 48 с.
9. Завельский М.Г. Экономика и социология труда: Курс лекций. - М.: Палеотип, 2001. - 203 с.
10. Завіновська Г.П. Економіка праці: Навчальний посібник. - К.: КНЕУ, 2003. - 300 с.
11. Зоткина Н.С. Экономика и социология труда: Учебное пособие. - СПб.: Издательство Санкт- Петербургского государственного университета экономики и финансов, 2001. - 261 с.
12. Калина А.В. Економіка праці: Навчальний посібник. - К.: МАУП, 2004. - 272 с.
13. Карпіщенко О.І., Прокопенко О.В., Сотник І.М., Карпіщенко Т.О. Економіка праці: Навчальний посібник. - Суми: СумДУ, 2002. — 132 с.
14. Ковалев В.Н., Рыжиков В.С., Рыжиков С.В. Экономика труда: Учебное пособие. - Краматорск: Донбасская государственная машиностроительная академия, 2002. - 111 с.
15. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудо́ві відносини: Навчальний посібник. - К.: Видавництво Європейського університету, 2004. - 188 с.
16. Махсма М.Б. Економіка праці: Посібник для розв'язування задач - К.: Видавництво Європейського університету, 2003 - 62 с.
17. Михайлов Є.П., Мерзляк А.В., Корецький М.Х., Михайлова Г.О. Економіка праці: Навчальний посібник - Д.: Наука і освіта, 2001. — 227 с.
18. Никифорак В.А., Білик Л.С. Економіка праці: Навчальний посібник. - Чернівці: Рута, 2001. - 75 с.
19. Пилипенко С.М., Пилипенко А.А. Економіка праці: Навчальний посібник. - Х.: ХДЕУ, 2001. - 228 с.
20. Слезингер Г.Э. Труд в условиях рыночной экономики: Учебное пособие. - М.: ИНФРА-М, 1996. - 336 с.
21. Экономика труда и социально-трудовые отношения / Под ред. Г.Г. Меликьяна, Р.П. Колосовой. - М.: Издательство МГУ, ЧеРо, 1996. - 624 с.
22. Эренберг Р.Д., Смит Р.С. Современная экономика труда. - М.: Издательство МГУ, 1996. - 779 с.

Тема 2. Трудові ресурси та трудовий потенціал суспільства

1. Специфіка вивчення населення в економіці праці.
2. Кількісні та якісні характеристики населення.
3. Трудові ресурси як носій трудових відносин у суспільстві.
4. Трудовий потенціал як якісна характеристика трудових ресурсів.
5. Типи та режими відтворення населення.
6. Міграція населення. Її принципи і наслідки.

Література

1. Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року: Схвалено Указом Президента України від 3 серпня 1999 року №958/99 // Офіційний вісник України. -1999. – №31. – Ст.1608.
2. Богиня Д.П. Трудовий потенціал України: Соціально-демографічний аспект. – Львів, 1992. - 104 с.
3. Богиня Д.П., Куліков Г.Т., Лісогор Л.С. та ін. Конкурентоспроможність робочої сили в системі соціально-трудових відносин: Монографія. – К.: Інститут економіки НАН України, 2003. – 214 с.
4. Грішнова А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 254 с.
5. Долішній М.І., Злупко С.М., Злупко Т.С., Токарський Т.Б. Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці (теорія і практика). - Львів: ЛІВС Національної академії внутрішніх справ в Україні, 1997. - 340 с.
6. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
7. Качан Є.П., Шушпанов Д.Г. Управління трудовими ресурсами: Навчальний посібник. – К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2003. – 258 с.
8. Ким М.Н. Трудовой потенциал: формирование, использование, управление: Учебное пособие. - Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2003. - 248 с.
9. Комиссаров Т.А. Управление человеческими ресурсами: Учебное пособие. – М.: Дело, 2002. – 312 с.
10. Лич В.М. Трудовий потенціал: теорія та практика відтворення. - К.: Науковий світ, 2003. - 314 с.
11. Лібанова Е.М. Ринок праці: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.
12. Магомедов М.М. Трудовой потенциал. - М., 2000. - 168 с.
13. Медков В.М. Основы демографии: Учебное пособие. Серия «Учебники и учебные пособия». - Ростов-на-Дону: «Феникс», 2003. – 448 с.
14. Осовська Г.В., Крушельницька О.В. Управління трудовими ресурсами: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2003. – 224 с.
15. Пирожков С., Малиновская Е., Хомра А. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект. – К.: НИПМБ, 2003. – 134 с.
16. Потемкин В.К., Тюличева Л.Д., Ширнова С.А. Трудовой потенциал и проблемы защиты незанятого населения. - СПб.: Институт социально-экономических проблем РАН, 1994. - 117 с.
17. Приймак В.І. Трудовий потенціал і механізми його реалізації в регіоні. - Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. - 383 с.
18. Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання. – Львів: Світ, 1999. - 292 с.
19. Шаталова Н.И. Трудовой потенциал работника: Учебное пособие. - М.: ЮНИТИ-

ДАНА, 2003. - 399 с.

Тема 3. Праця як сфера життєдіяльності та провідний фактор виробництва

1. Сутність праці. Праця як соціально-економічна категорія.
2. Роль праці в розвитку людини та суспільства.
3. Система понять про працю.
4. Класифікація видів праці.
5. Задоволеність працею та її структура.
6. Якість трудового життя: сутність концепції, принципи оцінки.

Література

1. Кодекс законов о труде Украины: научно-практический комментарий. – Издание второе переработанное и дополненное. – Х.: ООО «Одиссей», 2002. – 864 с.
2. Адамчук В.В., Ромашов О.В., Сорокина М.Е. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 407 с.
3. Бандур С.І., Заяць Т.А., Терон І.В. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика - К.: РВПС України НАН України, 2002. - 250 с.
4. Варна Т.П., Кокин Ю.П., Маслова В.М., Подгаецкий С.И., Сорокина М.Е. Экономика труда: Учебник.- М.: Юристъ, 2003. - 592 с.
5. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. - М.: Издательство НОРМА-ИНФРА-М., 2001. – 448 с.
6. Головінов О.М., Горожанкіна М.Є., Дмитриченко Л.І., Дмитриченко Л.А., Жемчужнікова Г.П. Соціальна політика та економічна безпека / Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського - Донецьк: Каштан, 2004. - 335 с.
7. Егоршин А.П. Управление персоналом: Учебник. – Н. Новгород: НИМБ, 2001. – 720 с.
8. Іванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти: Курс лекцій / Національний університет «Києво-Могилянська академія». Школа соціальної роботи. - К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. - 107 с.
9. Калина А.В. Економіка праці: Навчальний посібник. - К.: МАУП, 2004. – 272 с.
10. Колот А.М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 230 с.
11. Лукьянченко Н.Д. Управление трудом на промышленных предприятиях. – Донецк: Донбасс, 1996. – 330 с.
12. Платонов О.А. Повышение качества трудовой жизни: опыт США. – М.: Культурно-производственный центр «Рада», 1992. – 188 с.
13. Политика доходов и качество жизни населения: Учебное пособие / Под ред. Горлова Н.А. - СПб.: Питер, 2003. - 652 с.
14. Пономаренко В.С., Кизим М.О., Узунов Ф.В. Рівень і якість життя населення України. - Х.: Видавничий Дім «ИНЖЕК», 2003. - 226 с.
15. Проблемні питання праці та соціальної політики / НДІ праці і зайнятості населення НАН України / За ред. Папієва М.М., Кір'яна Т.М. - К.: Соцінформ, 2003. - 510 с.
16. Слезингер Г.Э. Труд в условиях рыночной экономики: Учебное пособие. - М.: ИНФРА-М, 1996. – 336 с.
17. Єременко В. Соціальна економіка. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату, 2003. – 351 с.
18. Экономика труда и социально-трудовые отношения / Под ред. Г.Г. Меликьяна, Р.П. Колосовой. - М.: Издательство МГУ, ЧеРо, 1996. – 624 с.
19. Ягодка А.Г. Соціальна інфраструктура і політика: Навчальний посібник. – К.:

КНЕУ, 2000. – 212 с.

20. Якість життя в Україні: час жити і час виживати: Матеріали круглого столу, проведеного Центром Соціального Прогнозування. - К.: Центр Соціального Прогнозування, 2003. - 111 с.

Тема 4. Соціально-трудова відносина як система

1. Ціль, задачі, функції соціально-трудова відносин.
2. Еволюція соціально-трудова відносин в Україні.
3. Фактори формування і розвитку соціально-трудова відносин.
4. Концепція людського розвитку ПРООН.

Література

1. Колот А.М. Соціально-трудова відносина: теорія і практика регулювання: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 230 с.
2. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудова відносина: Навчальний посібник. - К.: Видавництво Європейського університету, 2004. - 188 с.
3. Сучасний стан, проблеми та тенденції соціально-трудова відносин в Україні: спроба соціального конструювання / За ред. Саєнко Ю.І., Привалова Ю.О. – К.: Видавничий дом «Стилос», 2003. – 361 с.
4. Удотова Л.Ф. Соціальна статистика: Підручник. – К.: КНЕУ, 2002. – 376 с.
5. Українець С. Соціально-трудова відносина в Україні: зміст і розвиток // Україна: аспекти праці. – 1999. - №1 – С. 35-41.
6. Уманський А.М., Сумцов В.Г., Гордиенко В.Д. Социально-трудова отношения: Учебное пособие - Луганск: ВНУ им. В. Даля, 2003. - 472 с.
7. Уманський О.М., Ракова Л.Н. Мотивація в системі соціально-трудова відносин // Регіональні перспективи - № 3-4. – 2002. - С. 175-178.
8. Экономика труда и социально-трудова отношения / Под ред. Г.Г. Меликьяна, Р.П. Колосовой. - М.: Издательство МГУ, ЧеРо, 1996. – 624 с.

Тема 5. Механізм функціонування системи соціально-трудова відносин: організаційні аспекти

1. Механізм функціонування системи соціально-трудова відносин.
2. Суб'єкти і рівні регулювання соціально-трудова відносин.
3. Предмети та сфери регулювання соціально-трудова відносин.
4. Типи та принципи соціально-трудова відносин.
5. Колективно-договірне регулювання соціально-трудова відносин.

Література

1. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 р. №3356-XII // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. – К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. – С. 178-183.
2. Закон України «Про організації роботодавців» від 24 травня 2001 р. №2436-III // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. – К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. – С. 198-208.
3. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 р. №137/98-ВР // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. – К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. – С. 208-217.

4. Закон України «Про професійні спілки, їх права і гарантії» від 15 вересня 1999 р. №1045-XIV // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. – К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. – С. 183-198.
5. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр. Європейський вибір: Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2002. – 74 с.
6. Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року: Схвалено Указом Президента України від 3 серпня 1999 року №958/99 // Офіційний вісник України. -1999. – №31. – Ст.1608.
7. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: Схвалено Указом Президента України від 24 травня 2000 року №717/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. - №21. – Ст. 858.
8. Про утворення Національної служби посередництва і примирення: Схвалено Указом Президента України від 17 листопада 1998 року №1258/98 // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. – К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. – С. 236-273.
9. Армстронг М. Стратегическое управление человеческими ресурсами. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 328 с.
10. Есинова Н.И. Экономика труда и социально-трудовые отношения: Учебное пособие – К.: Кондор, 2003. – 464 с.
11. Колот А.М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 230 с.
12. Кутулинский Е.Д., Зубкова А.Ф., Румянцев Б.Г. Регулирование трудовых отношений в рыночной экономике. - М.: НИИ труда, 1997. - 457 с.
13. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навчальний посібник. - К.: Видавництво Європейського університету, 2004. - 188 с.
14. Осовий Г. Профспілковий рух в Україні: нова соціальна роль, стан та перспективи розвитку // Профспілки України. – 2002. - №1 – С. 3-25.
15. Соціально-трудові відносини та вирішення трудових спорів / Національна служба посередництва і примирення / За ред. В.М. Руденко. - К.: Основа, 2002. - 712 с.
16. Сучасний стан, проблеми та тенденції соціально-трудових відносин в Україні: спроба соціального конструювання / За ред. Саєнко Ю.І., Привалова Ю.О. – К.: Видавничий дом «Стилос», 2003. – 361 с.
17. Українець С. Правові особливості становлення роботодавця в Україні // Україна: аспекти праці. – 2001. - №1 – С. 27-30.
18. Уманский А.М., Сумцов В.Г., Гордиенко В.Д. Социально-трудовые отношения: Учебное пособие - Луганск: ВНУ им. В. Даля, 2003. - 472 с.
19. Экономика труда и социально-трудовые отношения / Под ред. Г.Г. Меликьяна, Р.П. Колосовой. - М.: Издательство МГУ, ЧеРо, 1996. – 624 с.

Тема 6. Соціальне партнерство

1. Поняття соціального партнерства. Об'єктивні передумови й умови його виникнення.
2. Система соціального партнерства: суб'єкти, об'єкти, форми, рівні і механізм реалізації.
3. Сторони соціального партнерства: держава, профспілки, об'єднання роботодавців.
4. Принципи діяльності соціальних партнерів.
5. Формування системи соціального партнерства в Україні.
6. Зарубіжні моделі соціального партнерства.

Література

1. Про Національну раду соціального партнерства: Схвалено Указом Президента України від 3 березня 1998 р. №137/98-вр // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. – К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. – С. 217-222.
2. Балабанова Н.В., Жуков В.И., Пилипенко В.Е. Социальный диалог. Социальное партнерство. Социальное государство. – К.: Академия труда и социальных отношений Федерации профсоюзов Украины, 2002. – 189 с.
3. Гостенина В.И. Социальное партнерство в различных моделях общества. - М.: Ай-на, 2001. - 96 с.
4. Есинова Н.И. Экономика труда и социально-трудовые отношения: Учебное пособие – К.: Кондор, 2003. – 464 с.
5. Колот А.М. Соціально-трудо́ві відносини: теорія і практика регулювання: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 230 с.
6. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудо́ві відносини: Навчальний посібник. - К.: Видавництво Європейського університету, 2004. - 188 с.
7. Михеев В.А. Основы социального партнерства: Учебник для вузов. – М.: Экзамен, 2001. – 448 с.
8. Мірошніченко О.В. Розвиток соціально-трудо́вого партнерства в Україні: методологія, методика аналізу, напрямки вдосконалення / РВПС України НАН України. – К.: Видавництво ТОВ «Принт-Експрес», 2003. – 187 с.
9. Українець С. Соціальне партнерство в Україні: перспективи законодавчого регулювання // Україна: аспекти праці. – 1998. – №2 – С. 22-25.
10. Уманский А.М., Сумцов В.Г., Гордиенко В.Д. Социально-трудовые отношения: Учебное пособие. - Луганск: ВНУ им. В. Даля, 2003. - 472 с.
11. Экономика труда (социально-трудовые отношения) / Под ред. Волгина Н.А., Одегова Ю.Г. - М.: «ЭКЗАМЕН», 2002 – 736 с.
12. Экономика труда и социально-трудовые отношения / Под ред. Г.Г. Меликьяна, Р.П. Колосовой. - М.: Издательство МГУ, ЧеРо, 1996. – 624 с.

Тема 7. Ринок праці і його регулювання

1. Умови формування та функціонування ринку праці.
2. Структура і суб'єкти відносин на ринку праці.
3. Функції ринку праці.
4. Проблеми розвитку ринку праці в Україні.

Література

1. Бандур С.І., Заяць Т.А., Онікієнко В.В., Кучинська О.О., Туранський Ю.П. Соціальні пріоритети ринку праці: методологія, практика, шляхи забезпечення - К.: РВПС України НАН України, 2001. – 260 с.
2. Бараник З.П. Статистика ринку праці: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни - К.: КНЕУ, 2003. — 148 с.
3. Богиня Д.П., Куліков Г.Т., Шамота В.М., Лісогор Л.С., Долгова Л.І. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати. – К.: Інститут економіки НАН України, 2001. — 300 с.
4. Герасимчук В.І. Проблеми трансформації зайнятості і розвитку ринку праці України (методологія, аналіз, шляхи вдосконалення) / РВПС України НАН України. - К.: ТОВ «ПРИНТ ЕКСПРЕС», 2001. – 503 с.
5. Лібанова Е.М. Ринок праці: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.
6. Лісогор Л.С. Формування ринку праці в Україні. - К.: Інститут економіки НАН

України, 2003. - 295 с.

7. Онікієнко В.В., Ткаченко Л.Г. Молодіжний ринок праці України: проблеми та шляхи вирішення - К.: РВПС України НАН України; Український інститут соціальних досліджень, 2003. – 160 с.

8. Петюх В.М. Ринок праці: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни - К.: КНЕУ, 2000. - 126 с.

9. Регулирование занятости населения крупного промышленного региона / С.П. Калинина, И.Д. Крыжко, Н.Д. Лукьянченко, Г.А. Черниченко. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998. – 176 с.

10. Рофе А.И. Рынок труда: Учебник / Академия труда и социальных отношений. - М.: МИК, 2003. - 272 с.

11. Садова У., Семів Л. Регіональні ринки праці: Монографія. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. – 264 с.

Тема 8. Соціально-трудова відносина зайнятості

1. Соціально-економічний зміст зайнятості в сучасних умовах.
2. Види та форми зайнятості.
3. Державне регулювання зайнятості. Активні та пасивні методи регулювання рівня зайнятості населення
4. Зарубіжний досвід регулювання зайнятості.
5. Закон України “Про зайнятість населення”.
6. Безробіття: його види і причини виникнення, соціально-економічні наслідки.
7. Соціальна підтримка безробітних.
8. Стратегія забезпечення продуктивної зайнятості населення Донецької області.

Література

1. Закон України «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 р. №803-12 // Закони України. – Т. 1. – К.: Інститут законодавства, 1996. – С. 252-268.

2. Бандур С.І., Заяць Т.А., Онікієнко В.В., Кучинська О.О., Туранський Ю.П. Соціальні пріоритети ринку праці: методологія, практика, шляхи забезпечення - К.: РВПС України НАН України, 2001. – 260 с.

3. Бараник З.П. Статистика ринку праці: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни - К.: КНЕУ, 2003. — 148 с.

4. Богиня Д.П., Куліков Г.Т., Шамота В.М., Лісогор Л.С., Долгова Л.І. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати. – К.: Інститут економіки НАН України, 2001. - 300 с.

5. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості: Навчальний посібник - К.: КНЕУ, 2003. - 252 с.

6. Єременко В. Соціальна економіка. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату, 2003. - 351 с.

7. Краснов Ю. Стратегія ефективної зайнятості населення // Україна: аспекти праці. - 2004. - №4. – С. 3-8.

8. Лісогор Л.С. Формування ринку праці в Україні. - К.: Інститут економіки НАН України, 2003. - 295 с.

9. Мортіков В.В. Економічний механізм формування ефективної зайнятості. - Луганськ: Видавництво Східноукраїнського національного університету, 2001. - 236 с.

10. Петюх В.М. Ринок праці: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни - К.: КНЕУ, 2000. - 126 с.

11. Псюк О., Пономарьова О. Проблеми безробіття в Україні // Україна: аспекти праці. – 2004. - №2. – С. 3-10.
12. Регулирование занятости населения крупного промышленного региона / С.П. Калинина, И.Д. Крыжко, Н.Д. Лукьянченко, Г.А. Черниченко. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 1998. – 176 с.
13. Рофе А.И. Рынок труда: Учебник / Академия труда и социальных отношений. - М.: МИК, 2003. - 272 с.
14. Синюченко М.И. Особенности проведения государственной политики занятости в Украине: Учебное пособие. – Донецк, 1997. – 20 с.

Тема 9. Планування праці

1. Ціль, зміст та порядок розробки плану з праці.
2. Планування зростання продуктивності праці.
3. Планування чисельності та структури кадрів.
4. Особливості планування чисельності різних категорій персоналу.
5. Джерела залучення персоналу.
6. Планування заробітної плати.
7. Значення планування витрат на персонал.

Література

1. Адамчук В.В., Ромашов О.В., Сорокина М.Е. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 407 с.
2. Бахтина Т.С., Бондаренко О.В., Бухалков М.И. и др. Экономика и социология труда: Учебное пособие. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. - 512 с.
3. Беда Ф.П., Наконечний Л.І. Економіка, організація та планування діяльності підприємств: Навчальний посібник. — Л.: Каменяр, 2001. - 266 с.
4. Белов М.А., Євдокимова Н.М., Москалюк В.Є., Оберемчук В.Ф., Степанов О.П. Планування діяльності підприємства: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни - К.: КНЕУ, 2002. - 252 с.
5. Бондаренко М.И., Евтушенко А.Г. Экономика труда: Учебно-методическое пособие. - Х.: ХИБМ, 2001. - 291 с.
6. Варна Т.П., Кокин Ю.П., Маслова В.М., Подгаецкий С.И., Сорокина М.Е. Экономика труда: Учебник.- М.: Юристъ, 2003. - 592 с.
7. Калина А.В. Економіка праці: Навчальний посібник. - К.: МАУП, 2004. – 272 с.
8. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навчальний посібник. - К.: Видавництво Європейського університету, 2004. - 188 с.
9. Махсма М.Б. Економіка праці: Посібник для розв'язування задач - К.: Видавництво Європейського університету, 2003 - 62 с.
10. Шекшня С.В. Планирование персонала и прием на работу. - М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. - 80 с.

Тема 10. Організація та нормування праці

1. Значення організації праці для вирішення соціально-економічних задач.
2. Структура системи організації праці на підприємстві.
3. Організація управлінської праці.
4. Сутність і значення процесів розподілу та кооперації праці. Форми розподілу праці.
5. Ціль, задачі та процедура нормування праці, методи нормування праці.
6. Види норм праці. Класифікація витрат робочого часу, методи їх реєстрації.
7. Проблеми і напрямки розвитку нормування праці на сучасному етапі.

Література

1. Абрамов В.Н., Данюк В.М., Гриненко А.М., Колот А.М., Чернов В.И. Нормирование труда: Учебник. - К.: ИСИО, 1995. - 204 с.
2. Адамчук В.В., Ромашов О.В., Сорокина М.Е. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 407 с.
3. Багрова І.В. Нормування праці: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2003. - 212 с.
4. Балабанова Л.В., Сардак О.В. Організація праці менеджера: Навчальний посібник / Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М.І. Туган-Барановського. - К.: Видавничий дім «Професіонал», 2004. - 303 с.
5. Білоконенко В.І. Нормування праці: Конспект лекцій - Харків: ХДЕУ, 2004. - 139 с.
6. Лукьянченко Н.Д., Копытина Т.И. Нормирование труда: Учебник. – Д.: ДонНУ, 2004. – 214с.
7. Организация и нормирование труда: Учебное пособие / Под ред. Адамчука В.В. – М.: Финансинформ, 1999. – 301 с.
8. Организация, нормирование и оплата труда: Задания для практических занятий / Макарова Л.Н. (сост.) - М.: МГУП, 2001. - 96 с.
9. Подоровская М.М. Организация труда: Конспект лекцій. - К.: МАУП, 2001. - 112 с.
10. Рофе А.И. Организация и нормирование труда: Учебник для вузов / Академия труда и социальных отношений. - М.: МИК, 2003. - 367 с.
11. Рофе И.А. Научная организация труда: Учебное пособие. – М.: МИК, 1998. – 320 с.
12. Хохлов М., Андрійченко Ж. Норма праці як міра праці і міра споживання // Україна: аспекти праці. – 2004. - №2. – С. 45-48.
13. Чернов В.І., Оленич Є.І. Нормування праці: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни.- К.: КНЕУ, 2000. - 148 с.

Тема 11. Продуктивність та ефективність праці

1. Продуктивність та ефективність праці, їх взаємозв'язок.
2. Значення зростання продуктивності праці для суспільства та підприємства.
3. Показники, що характеризують ефективність праці.
4. Взаємозв'язок продуктивності праці та трудомісткості.
5. Види трудомісткості та методи її зниження.
6. Методи виміру продуктивності праці: натуральний, умовно-натуральний, трудовий, вартісний.
7. Класифікація факторів зростання ефективності та продуктивності праці.
8. Поняття резервів зростання продуктивності праці.

9. Програми управління ефективністю та продуктивністю праці.

Література

1. Адамчук В.В., Ромашов О.В., Сорокина М.Е. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 407 с.
2. Бахтина Т.С., Бондаренко О.В., Бухалков М.И. и др. Экономика и социология труда: Учебное пособие. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. - 512 с.
3. Блюмина М.С., Козырев В.В., Тарасова Н.А., Фаерман Е.Ю. Анализ и прогноз эффективности труда и доходов населения. - М., 1996. – 90 с.
4. Бондаренко М.И., Евтушенко А.Г. Экономика труда: Учебно-методическое пособие. - Х.: ХИБМ, 2001. - 291 с.
5. Варна Т.П., Кокин Ю.П., Маслова В.М., Подгаецкий С.И., Сорокина М.Е. Экономика труда: Учебник.- М.: Юристъ, 2003. - 592 с.
6. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. - М.: Издательство НОРМА-ИНФРА-М., 2001. – 448 с.
7. Заяць Т. Продуктивність людських ресурсів України та регіональні можливості її забезпечення // Україна: аспекти праці. – 2004. - №3. – С. 25–29.
8. Калина А.В. Економіка праці: Навчальний посібник. - К.: МАУП, 2004. – 272 с.
9. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудова відносини: Навчальний посібник. - К.: Видавництво Європейського університету, 2004. - 188 с.
10. Махсма М.Б. Економіка праці: Посібник для розв'язування задач - К.: Видавництво Європейського університету, 2003 - 62 с.
11. Одегов Ю.Г., Карташова Л.В. Управление персоналом, оценка эффективности: Учебное пособие. – М.: Издательство «Экзамен», 2002. – 256 с.
12. Слезингер Г.Э. Труд в условиях рыночной экономики: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 336 с.
13. Цветаев В.М. Управление персоналом. – СПб.: Издательский дом «Питер», 2001. – 192 с.
14. Экономика труда и социально-трудовые отношения / Под ред. Г.Г. Меликьяна, Р.П. Колосовой. - М.: Издательство МГУ, ЧеРо, 1996. – 624 с.

Тема 12. Політика доходів та оплата праці

1. Рівень життя та доходів як предмет соціального управління.
2. Соціально-економічна сутність заробітної плати.
3. Номінальна та реальна заробітна плата.
4. Функції та джерела формування заробітної плати.
5. Рівні регулювання оплати праці в Україні.
6. Тарифна система.
7. Методика розрахунку середніх тарифних ставок, коефіцієнтів, розрядів.
8. Доплати і надбавки до заробітної плати. Умови їх застосування.
9. Форми заробітної плати.
10. Системи заробітної плати.
11. Колективні форми оплати праці. Способи розподілу колективного заробітку.
12. Організація преміювання персоналу.

Література

1. Закон України «Про межу малозабезпеченості» від 04.10.94 р. №190/94 ВР // Інфо-

рмацийний бюлетень Міністерства праці України. - 1994. - №12. - С. 11.

2. Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет» від 3 липня 1991 р. №1284-XII // Відомості Верховної Ради. - 1991. - №42. - Ст. 553.

3. Закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року №108/95-ВР // Закони України. - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. - Т. 8. - С. 210-218.

4. Концепція дальшого реформування оплати праці в Україні: Схвалено Указом Президента України від 25 грудня 2000 року №1375-2000 // Офіційний вісник України. - 2000. - №13. - Ст. 505.

5. Про основні напрями політики щодо грошових доходів населення України: Схвалено Указом Президента від 7 серпня 1999 року №969/99 // Офіційний вісник України. - 1999. - №32. - Ст. 1662.

6. Про стратегію подолання бідності: Схвалено Указом Президента України від 15 серпня 2001 р. №637/2001 // Офіційний вісник України. - 2001. - №33. - Ст. 1525.

7. Адамчук В.В., Ромашов О.В., Сорокина М.Е. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. - М.: ЮНИТИ, 2001. - 407 с.

8. Богиня Д.П., Куліков Г.Т., Шамота В.М, Лісогор Л.С., Долгова Л.І. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати - К. Інститут економіки НАН України, 2001. - 300 с.

9. Волгин Н.А. Оплата труда: производство, социальная сфера, государственная служба: Анализ, проблемы, решения. - М.: ЭКЗАМЕН, 2003. - 223 с.

10. Гнибіденко І.Ф. Зростання добробуту громадян – основне завдання соціальної політики // Праця і зарплата. - 2004. - №5 (393). - С. 2-3.

11. Жеребин В.М., Романов А.Н. Уровень жизни населения. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. - 592 с.

12. Златопольський О.Ф. Політика доходів та заробітної плати на ринку праці - Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. - 246 с.

13. Калина А.В. Организация и оплата труда в условиях рынка (аспект эффективности): Учебное пособие. - К.: МАУП, 2001. - 312 с.

14. Кір'ян Т. Проблемні питання реформування оплати праці в Україні // Україна: аспекти праці. - 2003. - №2. - С. 32-36.

15. Колот А.М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: Навчальний посібник. - К.: КНЕУ, 1998. - 224 с.

16. Лукьянченко Н.Д. Управление трудом на промышленных предприятиях. - Донецк: Донбасс, 1996. - 330 с.

17. Население: уровень жизни и здоровье / Под ред. Н.М. Римашевской. - М.: ООО «Сабон», 2001. - 181 с.

18. Организация, нормирование и оплата труда: Задания для практических занятий / Макарова Л.Н. (сост.) - М.: МГУП, 2001. - 96 с.

19. Политика доходов и заработной платы: Учебник / Под ред. П.В. Савченко, Ю.П. Кокина. - М.: Юристъ, 2000. - 456 с.

20. Политика доходов и качество жизни населения: Учебное пособие / Под ред. Горлова Н.А. - СПб.: Питер, 2003. - 652 с.

21. Шевченко Л. Мінімальна заробітна плата та її рівень: теоретичне осмислення проблеми // Україна: аспекти праці. - 2003. - №4. - 30-33.

Тема 13. Аналіз, звітність та аудит у сфері праці

1. Система трудових показників підприємства.
2. Аналіз чисельності, структури та руху кадрів.
3. Аналіз продуктивності праці. Факторний аналіз росту продуктивності праці.
4. Аналіз заробітної плати.
5. Державна статистична звітність з праці.
6. Сутність та мета аудиту в трудовій сфері.
7. Етапи проведення аудиту в сфері праці.
8. Ефективність аудита в трудовій сфері.

Література

1. Адамчук В.В., Ромашов О.В., Сорокина М.Е. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 407 с.
2. Башкатов Б.И., Карпухина Г.Ю. Международная статистика труда: Учебник. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 2001. – 208 с.
3. Блюмина М.С., Козырев В.В., Тарасова Н.А., Фаерман Е.Ю. Анализ и прогноз эффективности труда и доходов населения. - М., 1996. - 90 с.
4. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навчальний посібник. - К.: Знання-Прес, 2002. – 313 с.
5. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. - М.: Издательство НОРМА-ИНФРА-М., 2001. – 448 с.
6. Есинова Н.И. Экономика труда и социально-трудовые отношения: Учебное пособие – К.: Кондор, 2003. – 464 с.
7. Калина А.В., Конева М.І., Яценко В.А. Современный экономический анализ и прогнозирование (микро- и макроуровни): Учебно-методическое пособие. - К.: МАУП, 2004. - 416 с.
8. Одегов Ю.Г., Никонова Т.В. Аудит и контроллинг персонала: Учебное пособие / Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова. - М.: Экзамен, 2004. — 542 с.
9. Плаксов В.А. Економічний аналіз показників праці на підприємстві. - К.: Інститут змісту та методів навчання, 1998. — 84 с.
10. Попов Л.А. Анализ и моделирование трудовых показателей: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 208 с.
11. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебное пособие. - Минск: ООО «Новое знание», 2001. - 688 с.

Тема 14. Моніторинг соціально-трудової сфери як інструмент регулювання й удосконалення соціально-трудових відносин

1. Соціальні процеси у сфері праці.
2. Соціологічні дослідження у сфері праці: ціль, задачі, функції, види.
3. Етапи соціологічного дослідження.
4. Розробка програми соціологічного дослідження.
5. Законодавчі акти, що регулюють соціально-трудові відносини.
6. Відповідність трудового законодавства України міжнародним нормам.

Література

1. Нова Конституція України. – К.: Наукова Думка, 1996. – 133 с.
2. Кодекс законов о труде Украины: научно-практический комментарий. – Издание второе переработанное и дополненное. – Х.: ООО «Одиссей», 2002. – 864 с.
3. Закон Украины «Об охране труда» от 14.10.1992 №2694-ХІІ // Законодавство України про охорону праці. Том. 1 – К., 1995. – С. 3-29.
4. Закон України «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 р. №803-12 // Закони України. – Т. 1. – К.: Інститут законодавства, 1996. – С. 252-268.
5. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 р. №3356-ХІІ // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. – К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. – С. 178-183.
6. Закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року №108/95-ВР // Закони України. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. – Т. 8. – С. 210-218.
7. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр. Європейський вибір: Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2002. – 74 с.
8. Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року: Схвалено Указом Президента України від 3 серпня 1999 року №958/99 // Офіційний вісник України. -1999. – №31. – Ст. 1608.
9. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: Схвалено Указом Президента України від 24 травня 2000 року №717/2000 // Офіційний вісник України. – 2000. - №21. – Ст. 858.
10. Єріна А. М. Організація вибіркового обстеження: Навчальний посібник - К.: КНЕУ, 2004. - 128 с.
11. Інформаційне забезпечення державного та регіонального соціального управління: Монографія / О.Г. Осауленко, О.Ф. Новікова, Н.С. Власенко, І.В. Калачова та ін. – Київ, Донецьк: ІЕП НАН України, Держкомстат України, 2004. – 656 с.
12. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2003. - 192 с.
13. Панина Н.В. Технология социологического исследования (курс лекций). – К.: Институт социологии НАН Украины, 2001. – 277 с.
14. Рабочая книга социолога / Под ред. Г.В. Осипова. - М.: Едиториал УРСС, 2003. — 477 с.
15. Сурмин Ю. П., Туленков Н. В. Методология и методы социологических исследований: Учебное пособие - К.: МАУП, 2000. - 304 с.
16. Твердохліб М.Г. Інформаційне забезпечення менеджменту: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2002. – 224 с.
17. Українське суспільство – 2003. Соціологічний моніторинг / За ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2003. – 684 с.
18. Українське суспільство: соціологічний моніторинг 1994-2003 рр. / за ред. Н.В. Паниної. – К.: Інститут соціології НАН України, 2003. – 98 с.
19. Циба В.Т. Математичні основи соціологічних досліджень: кваліметричний підхід. – К.: МАУП, 2002. - 248 с.

Тема 15. Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-трудових відносин

1. Міжнародна організація праці (МОП): сфери діяльності, задачі та пріоритети.
2. Структура МОП.
3. Методи роботи МОП.
4. Основні документи МОП що регулюють соціально-трудова відносини.

5. Діяльність МОП в Україні.

Література

1. Декларація міжнародної організації праці основних принципів та прав у світі праці. – К.: МБП, 1999 – 75 с.
2. Есинова Н.И. Экономика труда и социально-трудовые отношения: Учебное пособие. – К.: Кондор, 2003. – 464 с.
3. Конвенции и рекомендации, принятые международной организацией труда: в 2 т. - Изд. Междунар. бюро труда, 1991.-Т.І.- 1160 с.; Т.2. - 2248 с.
4. Уманский А.М., Сумцов В.Г. Международные трудовые нормы и рекомендации. – Луганск: ВГУ им. В. Даля, 1999.- 247 с.
5. Экономика труда и социально-трудовые отношения / Под ред. Г.Г. Меликьяна, Р.П. Колосовой. - М.: Издательство МГУ, ЧеРо, 1996. – 624 с.

Тема 16. Міжнародний досвід регулювання соціально-трудових відносин

1. Принципи та моделі регулювання соціально-трудових відносин у розвитих зарубіжних країнах.
2. Програми регулювання соціально-трудових відносин у міжнародній практиці.
3. Колективно-договірне регулювання відносин між адміністрацією і профспілками (зарубіжний досвід).
4. Практика регулювання соціально-трудових відносин на мікрорівні.

Література

1. Близнюк В., Покришук В. Проблеми управління ринком праці і зайнятості населення в контексті соціальної політики Європейського Союзу // Україна: аспекти праці. – 2002. - №7. – С. 3-6.
2. Волгин Н.А. Японский опыт решения экономических и социально-трудовых проблем. - М.: Экономика, 1998. — 255 с.
3. Иваненко В.А., Иваненко В.С. Социальные права человека и социальные обязанности государства: международные и конституционные правовые аспекты. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 404 с.
4. Колот А.М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 230 с.
5. Лебедева Л.Ф. США: государство и социальное обеспечение. Механизм регулирования. – М.: Наука, 2000. – 143 с.
6. Михеев В.А. Основы социального партнерства: Учебник для вузов. – М.: Экзамен, 2001. – 448 с.
7. Новіков В.М. Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і вітчизняний досвід). – К.: Інститут економіки НАН України, 2000. – 246 с.
8. Осовий Г. Система соціального партнерства і механізми регулювання в Ірландії // Україна: аспекти праці. – 1999. - №2 – С. 33-36.
9. Якобинчук В. Політика зайнятості та її вплив на зменшення рівня бідності в Україні з огляду на досвід США та країн ЄС // Україна: аспекти праці. – 2002. - №3. – С. 13-17.

5. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів над вивченням цього курсу є обов'язковою умовою успішного засвоєння змісту дисципліни. Регулярна самостійна робота студентів зі спеціальною літературою, з нормативно-правовими документами, розв'язання задач, а також інші форми самостійної роботи студентів сприяють розвитку навичок науково-дослідницькій діяльності, формує економічне мислення, тренує вміння аналізувати та оцінювати факти, опрацьовувати, викладати та аргументувати власні судження. Самостійна робота покликана сприяти розвитку самостійності і відповідальності, а також становленню та закріпленню навичок виступу, обґрунтуванню захисту власної точки зору та ін.

Форми самостійної роботи студентів і індивідуальної роботи викладача зі студентами (для студентів денної форми навчання)

№	Форми СРС та ІРС		Форми контролю	
	Позааудиторна робота	Індивідуальна робота з викладачем	Аудиторний контроль викладача	Самоконтроль студентів
1.	Підготовка до семінару	Консультації: - індивідуальні, - групові (розглядання типових питань)	Програмований контроль (тести) Усне опитування Обговорення	Тестування
2.	Самостійне вивчення окремих тем	Консультації	Колоквіум Експрес-опитування	Тестування
3.	Підготовка реферату	Узгодження плану та списку літературних джерел Рецензування	Захист (виступ)	
4.	Робота з літературою за курсом	Співбесіда	Вибірковий	Оформлення тез (висновків), анотованих списків літератури
5.	Розв'язання задач	Консультації	Аудиторна контрольна робота	

5.1. Підготовка рефератів

Однією з форм самостійної роботи студентів є підготовка реферату і його захист (виступ перед аудиторією). Ця форма СРС є корисною і цікавою лише тоді, коли студент дотримується основних правил підготовки реферату.

Реферат покликаний показати знання студентами основних категорій сучасної економіки праці, найбільш істотних проблем макро- і мікрорівня соціально-трудових відносин у суспільстві. При оцінюванні реферату особливе значення надається само-

стійності мислення, критичній оцінці викладеного матеріалу, вивченню книг та публікацій, що не входять до рекомендованого списку літератури.

Тема реферату вибирається із запропонованої тематики. За узгодженням з викладачем можливе самостійне формулювання теми.

У ході роботи над рефератом передбачається консультування у викладача: обговорення напрямку наукового пошуку, узгодження плану (змісту) і ін.

При роботі з першоджерелами варто уникати прямого конспектування тексту, краще зосередити увагу на коментуванні, тобто на викладенні власних поглядів на матеріал, який розглядається. Однак цитування (оформлене посиланнями) також може бути використане для аргументації формулювання думки автора.

Реферат повинен мати чітку структуру. Початок реферату - план, що складається з розділів (підрозділів), що відповідають заголовкам і підзаголовкам у тексті. За змістом (планом) йде вступ: постановка мети, задач, обмеження предмету дослідження. Основна частина поетапно розкриває тему реферату. У заклученні оформляються висновки, наводяться напрямки подальшого розвитку теми. Завершується реферат списком використаних джерел (оформленим у встановленому порядку).

Обсяг реферату - 10-12 сторінок.

Реферат, прорецензований викладачем, вноситься на захист: виступ і обговорення в аудиторії.

Теми рефератів

1. Характеристика ринку праці України (Донецької області).
2. Основні проблеми сучасного ринку праці України.
3. Зарубіжний досвід управління зайнятістю населення та безробіттям.
4. Порівняльна характеристика підходів до аналізу ринку праці (класичний, неокласичний, кейнсіанський, монетаристський, інституційний, марксистський).
5. Демографічна характеристика населення України (області).
6. Соціально-економічна характеристика трудових ресурсів регіону.
7. Демографічна політика держави.
8. Умови підвищення ефективності використання трудового потенціалу.
9. Порівняльна характеристика концепцій зайнятості населення (повна, глобальна, ефективна зайнятість).
10. Визначення рівня і динаміки безробіття (зайнятості населення) регіону.
11. Соціально-економічні наслідки безробіття.
12. Сучасні методи вимірювання рівня продуктивності праці.
13. Пріоритетні фактори росту продуктивності праці в сучасних економічних умовах.
14. Економічне значення росту продуктивності праці.
15. Програми управління продуктивністю (ефективністю) праці.
16. Оцінка і перспективи реформи оплати праці в Україні.
17. Структура вартості робочої сили.
18. Норми Міжнародної організації праці в області оплати праці.
19. Тарифно-договірне регулювання заробітної плати в Україні.
20. Нетрадиційні системи оплати праці.
21. Безтарифна система оплати праці.
22. Кадрова політика підприємства (на прикладі провідних компаній світу).

23. Система нормування праці як фактор підвищення ефективності діяльності підприємства.
24. Концепція наукової організації праці Ф.Тейлора.
25. Принципи управління продуктивністю Г.Емерсона.
26. Державна соціальна політика.
27. Структура та принципи побудови системи соціального захисту населення в Україні.
28. Історія розвитку системи соціального партнерства у світі.
29. Формування системи соціального партнерства в Україні.
30. Принципи формування мінімального споживчого бюджету в Україні.
31. Сучасні макро- і мікроекономічні проблеми управління працею.
32. Характеристика трудового потенціалу регіону.
33. Якість трудового життя як критерій соціально-трудових відносин.
34. Особливості становлення нових соціально-трудових відносин.
35. Проблеми розвитку соціально-трудових відносин у контексті європейської інтеграції.
36. Глобалізація соціально-трудових відносин і соціальна стратегія України.
37. Значення планування трудових показників у ринкових умовах.
38. Соціально-економічне значення управління витратами на персонал.
39. Нормотворча діяльність Міжнародної організації праці.
40. Співробітництво Міжнародної організації праці з Україною.

5.2. Типові задачі

Розв'язання студентом задач є надзвичайно важливою формою самостійної роботи, оскільки, по-перше, у ході такого роду діяльності у студента формуються практичні навички економічних розрахунків з праці; по-друге, робота з задачами сприяє розумінню і засвоєнню теоретичної частини курсу; по-третє, задачі показують зв'язок між розділами курсу та демонструють практичний характер науки; по-четверте, можуть служити інструментом перевірки знань з відповідної теми та можуть бути використані як для самоперевірки студентом, так і викладачем для оцінки ступеню засвоєння теоретичного матеріалу студентом. Перед розв'язанням задач слід вивчити теоретичний матеріал (лекцій, учбових посібників).

Нижче наводяться типові задачі з розв'язаннями та задачі для самостійного опрацювання.

Типові задачі з розв'язаннями

Задача 1. Обробка фотографії робочого часу

Спостережний лист індивідуальної фотографії робочого часу

Витрати часу	Поточний час, год-хв.	Тривалість, хв.	Індекс*
1	2	3	4
Початок спостереження	7-30	-	-
1. Стороння розмова з товаришем	7-33	3	ВТД
2. Одержання наряду і технічної документації	7-40	7	ПЗ
3. Ознайомлення із завданням, кресленнями	7-48	8	ПЗ
4. Одержання заготівель і інструмента	7-59	11	ПЗ
5. Встановлення інструмента, випробування верстата	8-03	4	ПЗ
6. Встановлення заготівлі з вивіркою	8-10	7	ОП (ДОП)
7. Обробка деталі	8-32	22	ОП (ОС)
8. Зняття деталі, встановлення нової заготовки	8-39	7	ОП (ДОП)
9. Обробка деталі	9-04	25	ОП(ОС)
10. Зняття деталі, встановлення нової заготовки	9-10	6	ОП (ДОП)
11. Обробка деталі	9-34	24	ОП (ОС)
12. Зняття деталі	9-36	2	ОП (ДОП)
13. Огляд, змащення, підналагодження верстата	9-55	19	ОРМ
14. Очікування заготовок (дзвоник по телефону)	10-10	15	ПОТ
15. Встановлення заготовки з вивіркою	10-15	5	ОП(ДОП)
16. Обробка деталі	10-42	27	ОП(ОС)
17. Зняття деталі, встановлення нової заготовки	10-50	8	ОП(ДОП)
18. Обробка деталі	11-14	24	ОП(ОС)
19. Зняття деталі	11-17	3	ОП(ДОП)
20. Прибирання стружки, обтирання верстата	11-22	5	ОРМ
21. Миття рук перед обідом	11-30	8	ПТД
22. Обідня перерва	12-30	60	-
23. Прихід після обіду, паління, розмови	12-42	12	ПТД
24. Встановлення заготовки з вивіркою	12-46	4	ОП (ДОП)
25. Обробка деталі	13-11	25	ОП(ОС)
26. Зняття деталі	13-14	3	ОП(ДОП)
27. Простій через відсутність заготовок	13-36	22	ПОТ
28. Встановлення заготовки з вивіркою	13-42	6	ОП(ДОП)
29. Обробка деталі	14-10	28	ОП(ОС)
30. Відхід за особовими потребами	14-22	12	ВОП
31. Розмова з черговим електриком	14-31	9	ПТД

1	2	3	4
32. Зняття деталі, встановлення нової заготовки	14-39	8	ОП (ДОП)
33. Обробка деталі	15-04	25	ОП(ОС)
34. Зняття деталі, встановлення нової заготовки	15-11	7	ОП (ДОП)
35. Обробка деталі	15-15	4	ОП(ОС)
36. Простій через відсутність електроенергії	15-51	36	ПОТ
37. Обробка деталі	16-10	19	ОП(ОС)
38. Зняття деталі	16-12	2	ОП(ДОП)
39. Відхід за особовими потребами, паління	16-17	5	ВОП
40. Перевірка деталей контролером	16-22	5	ПЗ
41. Здача деталей, інструмента і креслень	16-28	6	ПЗ
42. Передчасне залишення роботи	16-30	2	ПТД
Кінець спостереження	16-30	-	-
Тривалість зміни		480 хв.	

* Розшифровка індексації затрат робочого часу:

ПЗ – підготовчо-заключний час

ОС – основний час

ДОП – допоміжний час

ОП - оперативний час (ОС+ДОП)

ОРМ – обслуговування робочого місця

ПТ – перерви, передбачені технологією

ПОТ – простої з організаційно-технічних причин

ПТД – перерви у зв'язку з порушенням трудової дисципліни

ВОП – перерви на відпочинок та особисті потреби

Порядок обробки спостережного листа. Тривалість кожного виду затрат часу визначається шляхом відрахування значення поточного часу за даним видом витрат попереднього. Наприклад, за першим рядком $7.33 - 7.30 = 3$ хв., за другим - $7.40 - 7.33 = 7$ хв. і т.д. Сума всіх значень затрат часу повинна дорівнювати тривалості спостереження (у даному прикладі 480 хв., але це може бути і півсмени, і декілька годин і ціла доба).

Після визначення тривалості кожного виду витрат часу здійснюється їх означення літерами. Після цього складається зведення однойменних витрат часу (табл. 1)

Таблиця 1.

№ рядку у листі спостережень	Назва витрат часу	Тривалість, хв.	Позначення
2	Одержання наряду і технічної документації	7	ПЗ
3	Ознайомлення з завданням, кресленнями	8	ПЗ
4	Одержання заготівель і інструмента	11	ПЗ
5	Встановлення інструмента, випробування верстата	4	ПЗ
40	Перевірка деталей контролером	5	ПЗ
41	Здача деталей, інструмента і креслень	6	ПЗ

<i>Разом підготовчо-заключна робота</i>		41	ПЗ
6,15, 24, 28	Встановлення заготівлі з вивіркою	22	(ДОП) ОП
7, 9, 11, 16, 18, 25. 29. 33, 35, 37	Обробка деталі	223	(ОС) ОП
10, 17, 32, 8, 34	Зняття деталі, установка нової заготівлі	36	(ДОП) ОП
12, 19, 26, 38	Зняття деталі	10	(ДОП) ОП
<i>Разом оперативна робота</i>		291	(ПРО + У)ОП
	У тому числі: основна	223	(ОС)
	допоміжна	68	(ДОП)
13, 20	Огляд, змащення, підналагодження верстата	24	ОБтех
<i>Разом час роботи</i>		356	ПЗ + ОП + ОРМ
30, 39	Відхід за особовими потребами	17	ВОП
14	Чекання заготівель	15	ПОТ
27	Простій - відсутність заготівель	22	ПОТ
36	Простій – відсутність електроенергії	36	ПОТ
<i>Разом простої по організаційно-технічних причинах</i>		73	ПОТ
1, 23, 31	Сторонні розмови	24	ПТД
21, 42	Передчасне залишення роботи	10	ПТД
Разом втрати в зв'язку з порушеннями трудової дисципліни		34	ПТД
Усього		480	

На підставі зведення однойменних витрат часу складається фактичний баланс робочого часу дня (зміни) (табл. 2).

Таблиця 2

Витрати часу	Тривалість		Позначення
	Хв.	%	
Підготовчо-заключна робота	41	8,6	ПЗ
Оперативна робота	291	60,6	ОП
В тому числі основна*	223	46,4	ОС
допоміжна*	68	14,2	ДОП
Обслуговування робочого місця	24	5,0	ОРМ
Відпочинок та особисті потреби	17	3,5	ВОП
Простої з організаційно-технічних причин	73	15,2	ПОТ
Втрати робочого часу в зв'язку з порушеннями трудової дисципліни	34	7,1	ПТД
Разом по балансу	480	100,0	

* Час основної та допоміжної роботи виділяється тільки в тому випадку, якщо це необхідно для рішення поставлених задач.

Далі з використанням матеріалів балансу робочого дня розраховуються наступні показники.

1. Коефіцієнт використання змінного часу ($K_{\text{вик}}$):

$$K_{\text{вик}} = \frac{\text{ПЗ} + \text{ОП} + \text{ОРМ} + \text{ВОП}}{T_{\text{зм}}}.$$

В даному прикладі:

$$K_{\text{вик}} = \frac{41 + 291 + 24 + 12,6}{480} = 0,777 \text{ или } 77,7\%.$$

2. Коефіцієнт втрат робочого часу з організаційно-технічних причин ($K_{\text{пот}}$):

$$K_{\text{внт}} = \frac{\text{ПОТ}}{T_{\text{см}}} = \frac{73}{480} = 0,152 \text{ чи } 15,2\%.$$

3. Коефіцієнт втрат робочого часу в зв'язку з порушеннями трудової дисципліни ($K_{\text{птд}}$):

$$K_{\text{птд}} = \frac{\text{ПТД}}{T_{\text{см}}} = \frac{34}{480} = 0,071 \text{ чи } 7,1\%.$$

4. Коефіцієнт можливого підвищення продуктивності праці за умов усунення прямих втрат робочого часу (Ппв):

$$\text{Ппв} = \frac{\text{ПОТ} + \text{ПТД}}{T_{\text{оп}}} \cdot 100.$$

В даному прикладі

$$\text{Ппп} = \frac{73 + 34}{292} \cdot 100 = 36,8\%.$$

5. Для розрахунку нормативного балансу робочого часу дня використовуються нормативи часу на підготовчо-заключні операції, обслуговування робочого місця, на відпочинок та особисті потреби, затверджені для даного виду робіт. Наприклад, якщо норматив ПЗ = 30 хв на зміну, норматив ОРМ = 4 % і ВОП = 3 % оперативного часу, то нормативний оперативний час ($\text{ОП}_{\text{норм}}$) визначається по формулі:

$$\text{ОП}_{\text{норм}} = \frac{T_{\text{зм}} - \text{ПЗ}}{1 + \frac{\text{Норм} + \text{Нвоп}}{100}}.$$

$$\text{У нашому прикладі } \text{ОП}_{\text{норм}} = \frac{480 - 30}{1 + \frac{4 + 3}{100}} = 420 \text{ хв.}$$

Далі, виходячи з цієї величини визначаються тривалість нормативного часу на обслуговування робочого місця ($420 \cdot 0,04 = 17 \text{ хв.}$) і на відпочинок та особисті потреби ($420 \cdot 0,03 = 13 \text{ хв.}$). Всі нормативні витрати повинні скласти тривалість робочого дня в хвиликах, в даному прикладі 480 ($420 + 30 + 17 + 13$).

6. Максимально можливе підвищення продуктивності праці при усуненні всіх втрат та зайвих витрат робочого часу (П) розраховують за формулою:

$$\text{П} = \frac{\text{ОПн} - \text{ОПф}}{\text{ОПф}} \cdot 100.$$

У даному прикладі $\Pi = \frac{420 - 291}{291} \cdot 100 = 44,3\%$.

Задача 2. За рахунок матеріально-технічних факторів (упровадження нової техніки) трудомісткість знижена на 4%; упровадження заходів з НОП та поліпшення умов праці забезпечило збільшення числа робочих днів у році з 226 до 230 і тривалості змін з 7,7 до 7,9 годин. За рахунок передових методів праці та впровадження системи оплати праці за кінцевими результатами виробництва продуктивність праці зросла на 1,2%. Розрахувати підвищення продуктивності праці по сукупності всіх названих факторів.

Розв'язання. $J = \frac{1}{0,96} \cdot \frac{230}{226} \cdot \frac{7,9}{7,7} \cdot 1,012 = 1,10$ чи 10% (продуктивність праці зросла

на 10 %).

Задача 3. Обсяг продукції за планом 2000 од., за звітом - 2200 од., витрати праці за планом 400 люд.-змін, за звітом - 423 люд.-зміни. Розрахувати ріст продуктивності праці за виробіткою та трудомісткістю.

Розв'язання. Ріст продуктивності праці, обчислений за змінами виробітку на 1 люд.-змін, складе 104% до плану $((2200/423) : (2000/400)) = 1,04$. Трудомісткість продукції знижена на 3,85% $((423/2200) : 400/2000) = 0,9615$. Приріст продуктивності праці, нарахований за зниженням трудомісткості, складе ті ж 4% $(1 : 0,9615 = 1,04)$ чи $((400/2000) : (423/2200)) = 1,04$.

Задача 4. Розрахувати загальну суму заробітної плати робітника-відрядника, якщо норма часу складає 0,4 люд.-годин, розцінка - 29,2 коп. за деталь, за місяць (176 люд.-годин) зроблено 485 деталей; премії виплачуються: за 100 % виконання норм - 10 % і за кожен відсоток перевиконання - по 1,5% відрядного заробітку.

Розв'язання. Прямий відрядний заробіток: $485 \cdot 0,292 = 141$ грн. 62 к.

Відсоток виконання норм виробітку:

$$\frac{485 \cdot 0,4 \cdot 100}{176} = 110\%.$$

Розмір премії $10\% + 10 \cdot 1,5 = 25\%$ відрядного заробітку, що відповідає 35 грн. 40к. $(141,62 \cdot 0,25 = 35,40)$. Загальна сума заробітку 177 грн. 02 к. $(141,64 + 35,40)$.

Задача 5. Розрахувати загальну суму заробітної плати робітника-відрядника, якщо норма часу 2 люд.-години, за місяць (22 робочих днів) виконано 100 операцій за розцінкою 1 грн. 76 к. за операцію. При цьому за операції, виконані понад норми, оплата прогресивна, за подвоєними розцінками.

Розв'язання. Норма виробітку: 4 операції за 8-годинну зміну (8:2). Норма на місяць (22 зміни) складає 88 операцій $(22 \cdot 4)$. Заробітна плата за виконання місячної норми складає 154 грн. 88 к. $(88 \cdot 1,76)$. Заробітна плата за перевиконану частину 42 грн. 24 к. $(12 \cdot 1,76 \cdot 2)$. Загальна сума заробітної плати 197 грн. 12 к. $(154,88 + 42,24)$.

Задача 6. Розрахувати загальну суму заробітної плати допоміжного робітника, що обслуговує основних робітників-відрядників, якщо норма обслуговування 10 чол., норма виробітку кожного з основних робітників 6 виробів за зміну тривалістю 8 ч, вироблено за місяць 1500 одиниць, годинна тарифна ставка допоміжного робітника 83 коп., розмір премії при виконанні завдання - 25 % заробітку.

Розв'язання. Розцінка при непрякій відрядній оплаті праці допоміжного робітника складає 11,1 коп. за один виріб ($8 \cdot 83 / 10 \cdot 6$). Його непрямий відрядний заробіток при виробництві за місяць 1500 виробів - 166 грн. 50 к. Сума премії за виконання плану - 41 грн. 62 к. ($166,5 \cdot 0,25$). Загальна сума заробітку - 208 грн. 12 к. ($166,54 + 41,62$).

Задачі для самостійного розв'язання.

Продуктивність та ефективність праці

❖ Задача 1

На підприємстві 1200 робітників, вироблено продукції на 10 млн.грн. За рік робітниками відпрацьовано 275 тис.люд.-днів, чи 2100 тис.людино-годин. У попередньому році в середньому на одного робітника виробіток склав 8000 грн., середньоденний - 35, середнегодинний - 4,5 грн. Визначити, як підвищився за рік середнегодинний, середньоденний та річний виробіток робітників на підприємстві, пояснити різницю в динаміці виробітку.

❖ Задача 2

Робітник протягом місяця за 180 год. роботи виготовляє 360 деталей. При здійсненні заходів щодо поліпшення організації робочих місць трудомісткість роботи знижується на 0,1год. Скільки деталей він виготовить за місяць у нових умовах праці та на скільки відсотків підвищиться продуктивність його праці?

❖ Задача 3

Визначити зростання продуктивності праці по цехах і в цілому по заводу на основі даних, наведених у таблиці, пояснити причину розходження показників.

Цех	Продукція, тис.грн.		Кількість працюючих	
	базис	звіт	базис	звіт
I	1500	1800	75	80
II	850	1200	100	120
Всього	2350	3000	175	200

❖ Задача 4

Годинний виробіток основних робітників підвищився на 8%, денний - на 5%, річний - на 7%, продуктивність праці в розрахунку на всіх працюючих підвищилася на 8,5%. Визначити, який вплив на продуктивність праці спричинила зміна тривалості робочої сили, числа явочних днів у році і структури кадрів.

❖ Задача 5

Виробіток робітника до перегляду норм складав 10500 виробів на місяць (175 робочих годин). Після впровадження заходів щодо організації праці годинну норму виробітку встановили у 70 виробів. На скільки відсотків у зв'язку з цим знизиться нормативна трудомісткість виробів, як підвищиться продуктивність праці робітника і яким буде його місячний виробіток?

❖ Задача 6

Визначити економію чисельності і зростання продуктивності праці робітників, якщо внутрішньозмінні втрати робочого часу скоротяться з 12 до 6%, брак - з 6 до 3%, число явочних днів у році збільшиться з 228 до 232, загальна чисельність робітників - 2000 чоловік.

❖ Задача 7

На обробку деталі витрачається 18 хв., після перегляду норму часу встановили 15 хв. На скільки відсотків знизилася трудомісткість роботи та підвищилася продуктивність праці ?

❖ Задача 8

В результаті удосконалення технології виробіток робітників збільшився на 12%. Скільки буде вироблено продукції за 6,5 тис.робочих годин, якщо в базисному періоді на виробництво одного виробу витрачалося 44 хв?

❖ Задача 9

Годинний виробіток робітників за планом дорівнює 3,8 грн. фактично - 4,2 грн. Чисельність робітників виявилася вище планової на 5%, середнє число відпрацьованих годин у році на одного робітника склало 97% планового. На скільки відсотків виконано план з виробітку продукції та з продуктивності праці ?

❖ Задача 10

За рік національний дохід виріс на 4,2%, а чисельність працівників, зайнятих у сфері матеріального виробництва, збільшилася на 0,6%. Визначити приріст продуктивності суспільної праці за даний рік.

❖ Задача 11

Розрахувати приріст продуктивності праці в натуральному вимірі на заготівлі й вивезенні лісу за квартал:

- а) чисельність працюючих за планом 1260 осіб, фактична - 1120 осіб;
- б) заготівля лісу з вивезенням за планом 245,7 тис. м³, фактична - 260,4 тис.м³.

Таблиця

Показник	Базовий рік, тис. руб.	Звітний рік, тис. руб.
Обсяг виробництва	45 600	42 248

Витрати живої праці	10 250	10 762
Витрати минулої праці	25 100	26602

❖ **Задача 12**

Середній денний виробіток товарної продукції на одному підприємстві - 54 грн. 80 к., на іншому - 59 грн. 73 к. Встановлена правилами трудового розпорядку тривалість робочої зміни на першому підприємстві 7 год. 40 хв, а на іншому - 8 год. 12 хв. Визначити, на якому підприємстві продуктивність праці вище, якщо обидва підприємства випускають продукцію яку можна порівняти.

❖ **Задача 13**

На заводі вивчено передовий досвід кращих робітників провідних професій. Показники витрат часу на одиницю продукції у передових робітників 32 люд.-год., а середні витрати складають 46 люд.-год. Визначити резерв росту продуктивності праці за умовами впровадження передового досвіду, якщо виробництво продукції 6200 шт., а загальна базова трудомісткість усієї продукції 1180 тис. людино-годин.

❖ **Задача 14**

Визначити резерви росту продуктивності праці на підприємстві, якщо трудомісткість одиниці продукції в базовому періоді була 48 нормо-год. У плановому році передбачається ввести на 40 % робочих місць нове обладнання, завдяки використанню якого трудомісткість знизиться до 36 нормо-год. У наступному році за плановим таке устаткування буде введено на всіх робочих місцях.

❖ **Задача 15**

При здійсненні плану організаційно-технічних заходів трудомісткість на продукцію «А» (випуск 12000 шт.) знижена з 12 до 10,2 нормо-год., на продукцію «Б» (випуск 750 шт.) - з 56 до 48 нормо-год., на продукцію «В» (випуск 495 шт.) - з 124 до 117 нормо-год. Трудомісткість випуску за базовими умовами склала б на всі види продукції підприємства 124000 нормо-год. Визначити приріст продуктивності праці.

❖ **Задача 16**

Після заміни устаткування на нове, витрати праці на один виріб знизилися на 18%. Визначити можливе підвищення продуктивності праці.

❖ **Задача 17**

У зв'язку з модернізацією і частковою заміною застарілого устаткування на нове, трудомісткість одиниці продукції, що випускається, знижена з 91 до 83 люд.-год. Визначити приріст продуктивності праці і зниження трудомісткості продукції у відсотках.

❖ **Задача 18**

У кар'єрі гірничорудного підприємства застосовано новий високопродуктивний екскаватор, у зв'язку з чим продуктивність праці з навантаження руди підвищилася на 12%. Питома вага навантаження в загальних працевтратах 25%. Одночасний вміст металу в руді знизився на 4,5%. Визначити зміну продуктивності праці робітників кар'єру за видобутком руди та за кінцевим продуктом (видобутком металу).

❖ **Задача 19**

За рахунок розвитку змагання й удосконалення системи оплати праці фонд робочих днів у році зріс з 226 до 231, а внутрішньозмінні втрати робочого часу скоротилися з 20 до 15 хв. за 8-годинну зміну. Крім того, обмін передовим досвідом між бригадами забезпечив підвищення виконання незмінних норм виробітку з 116 до 119%. Визначити приріст продуктивності праці за рахунок соціальних факторів.

Політика доходів і заробітної плати

❖ **Задача 20**

Визначити відсоток зміни відрядної розцінки, якщо норму часу знижено на 30%, тарифний коефіцієнт підвищено на 15,5%, а тарифна ставка 1 розряду залишилася незмінною.

❖ **Задача 21**

Норма виробітку за зміну - 18 деталей. Розрахувати прямий відрядний заробіток трьох робітників (3 категорія V розряд), що відробили за місяць 68 змін і здали 1395 деталей. Розцінку визначити, використовуючи норму виробітку та норму часу. Розрахувати середньоденний відрядний заробіток.

❖ **Задача 22**

Робітники IV розряду 2 категорії обслуговують верстат за годинною продуктивністю 100 виробів. За нормативами робота верстата складає 430 хвилин за 8-ми годинну зміну. Інший час є передбаченим на регулювання, підналагодження та передачу зміни. Визначити прямий відрядний заробіток робітників якщо вони здали 16400 виробів.

❖ **Задача 23**

Розрахувати суму місячного заробітку робітника, праця якого оплачується за відрядно-преміальною системою, якщо за місяць він здав 1330 виробів, норма часу на один виріб - 0,15 люд.- години, розцінка 11 коп. За 100% виконання місячної норми виплачується премія в розмірі 20% відрядного заробітку і 1,25% за кожен відсоток перевиконання.

❖ **Задача 24**

Наладчики обслуговують напівавтоматичне устаткування, їхня трудомісткість оплачується за непрямою відрядно-преміальною системою. Норма обслуговування

верстатів на одного наладчика -12. Продуктивність праці оператора на кожному верстаті по нормі 40 шт., за планом 44 шт. за зміну. Годинна тарифна ставка наладчика 76 коп. За виконання плану виплачується премія 10%, за кожен відсоток перевиконання - один відсоток відрядного заробітку.

Визначити заробітну плату наладчика за місяць, якщо на верстатах, що обслуговуються їм, зроблено 12387 шт. продукції (у місяці 23 робочих дня).

❖ **Задача 25**

Визначити середні розряди робіт і робітників за другою категорією тарифних ставок. Якщо за місяць виробнича ділянка повинна виконати наступні види роботи:

- I розряд - 110 нормо-годин;
- II розряд - 320 нормо-годин;
- III розряд - 1562 нормо-годин;
- IV розряд - 4310 нормо-годин;
- V розряд - 2200 нормо-годин;
- VI розряд - 210 нормо-годин;

Склад бригади 45 чол. З них

- I розряд - 2 чол;
- II розряд - 4 чол;
- III розряд - 10 чол;
- IV розряд - 22 чол;
- V розряд - 6 чол;
- VI розряд - 1 чол.

Розрахунок зробити за тарифними ставками.

❖ **Задача 26**

Розрахувати загальну суму середньої заробітної плати робітника за місяць за наступних умов:

- норма часу на деталь - 1,18 люд.-годин;
- годинна ставка за розрядом виконуваної роботи - 81 коп.;
- за розрядом робітника - 72 коп.

Виготовлено і прийнято 171 деталь.

Премія виплачується за 100% виконання норми - 10%, за кожен відсоток перевиконання по 2% відрядного заробітку.

Робітнику доплачують 12% ставки за роботу в тяжких умовах праці і 12% за професійну майстерність.

❖ **Задача 27**

Бригада виконала завдання за 21 день замість 24 днів. Пряма відрядна заробітна плата, передбачена завданням, - 635 грн. При цьому заощаджено матеріальних ресурсів на суму 120 грн. Розрахувати загальну суму заробітної плати бригади, якщо за виконання завдання в термін виплачується премія в розмірі 10% відрядного заробітку, а за кожен відсоток скорочення терміну - по 0,5% заробітку. Премія за економію матеріальних ресурсів виплачується в розмірі 30% фактичної суми економії.

❖ Задача 28

Черговий слюсар обслуговує 4 агрегати зі змінною нормативною продуктивністю 24 т кожний. Тарифна ставка слюсара - 59,6 коп./год. За підсумками місяця норма перевиконана на 14,5%. Розрахувати загальну суму відрядно-преміального заробітку слюсара, якщо за кожен відсоток перевиконання норм нараховується 2,25% відрядного заробітку.

Організація та нормування праці

❖ Задача 29

Визначити штучний і штучно-калькуляційний час, якщо
машинний час - 10 хв;
підготовчо-заклучний - 10 хв. на партію;
виробів у партії - 20 штук;
норматив часу на відпочинок, особисті потреби й обслуговування робочого місця - 12%;
допоміжний час - 3 хв.

❖ Задача 30

Розрахувати укрупнену норму часу (і норму виробітку на 8-годинну зміну) на монтаж конструкції. Склад, обсяг робіт на одну конструкцію і норми часу на одиницю такі:

1) припаювання стиків - 4 шт., Нч = 0,1 люд.-год., 2) електрозварювання швів - 8 п.м., Нч = 0,14 люд.-год., 3) установка кріплень шпильками - 12 шт., Нч = 0,01 люд.-год.

Одиниця виміру - 1 конструкція.

❖ Задача 31

Розрахувати комплексну норму виробітку для бригади чисельністю 6 чол. На проходку штреку перетином 3х2. Склад роботи й операційної норми часу наступний.

Найменування операцій	Показник	Обсяг робіт
Буравлення шпурів	0,6 люд.- год./ м ³	3,6
Зарядка і взривання шпурів	0,1 люд.- год./ м ³	0,6
Очищення вибою після вибуху	0,05 люд.- год./ 1м ³	0,3
Навантаження у вагонетки	0,4 люд.- год./ м ³	2,4
Кріплення штрека	0,6 люд.- год./ оклад	3
Настилення шляху на 1 м	0,5 люд.-год.	0,5
Разом		10,4

Розрахунок зробити на один погонний метр. Тривалість зміни - 6 годин.

❖ **Задача 32**

Норма часу на деталь 0,34 люд.-год. За місяць робітник відробив 22 зміни по 8 годин і здав 610 деталей. Знайти відсоток виконання норм (двома способами).

❖ **Задача 33**

Визначити відсоток виконання норм, якщо робітник за місяць (23 зміни по 8 годин) виконав наступний обсяг робіт: зборка вузлів - 16 шт.; норма виробітку в зміну - 2 вузли.

Виготовлення деталей А - 150 шт.; норма виробітку - 9 шт. у зміну.

Виготовлення деталей Б - 10 шт., норма виробітку - 8 шт. у зміну.

5.3 Робота з літературою

Самостійна робота студента зі спеціальною літературою необхідна для досягнення наступних цілей:

- 1) підготовка до практичного заняття (семінару);
- 2) вивчення питань, винесених для СРС;
- 3) поглиблене вивчення окремих тем курсу;
- 4) підготовка реферату;
- 5) попереднє знайомство з матеріалом майбутньої лекції (за відповідним списком літератури).

Якості засвоєння і запам'ятовування проробленого, як правило, сприяє коротке конспектування тексту, виклад тез, а також перевірка студентом знань з питань до теми.

Перелік основної та додаткової літератури за курсом “Економіка праці та соціально-трудова відносини” приведений у розділі 7.

Вивчення сучасних проблем економіки праці та соціально-трудова відносин вимагає знайомства зі спеціальними періодичними виданнями: журнали - “Україна: аспекти праці”, “Людина і праця”, “Соціальний захист”, “Персонал”, “Управління персоналом”, “Економіка України”, “Російський економічний журнал”, статистичний бюлетень “Людина і праця”, газети - „Соціальна політика”, „Праця і зарплата” і т.д.

5.4. Тести для самоконтролю знань студентів

1. Вкажіть формулу, за якою розраховується приріст продуктивності праці за умови зниження трудомісткості:

$$1.1. \Delta\P = \frac{100 \cdot \Delta T_p\%}{100 - \Delta T_p\%}; \text{ (} T_p \text{ - трудомісткість)}$$

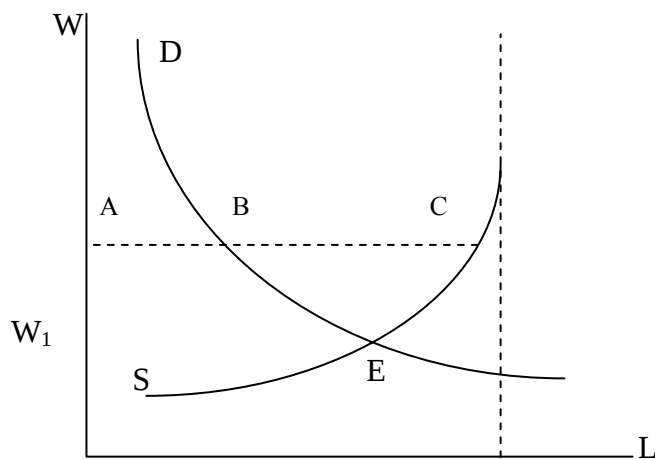
$$1.2. \Delta\P = \left(\frac{T_{p1}}{T_{p2}} - 1 \right).$$

2. Який з нижчеперелічених заходів не є засобом активної політики на ринку праці:

- 2.1. допомога під час працевлаштування;
- 2.2. сприяння в професійній підготовці;
- 2.3. розвиток самозайнятості;
- 2.4. реєстрація тих, хто шукає роботу;
- 2.5. професійне консультування.

3. Відрізок ВС на малюнку - це:

- 3.1. класичне безробіття;
- 3.2. добровільне безробіття;
- 3.3. недобровільне (примусове) безробіття.

4. Розмір нарахованої тарифної частини заробітку (окладу) залежить від:

- 4.1. відпрацьованого часу;
- 4.2. кваліфікації;
- 4.3. участі робітника у власності підприємства;
- 4.4. індивідуальних здібностей і якостей співробітника.

5. Суб'єктами системи соціального партнерства є:

- 5.1. наймані робітники;
- 5.2. об'єднання найманих робітників (профспілка);
- 5.3. роботодавець;
- 5.4. об'єднання роботодавців;
- 5.5. держава.

6. Основний фактор, що визначає відрядну розцінку за виконану роботу:

- 6.1. кваліфікаційний розряд робітника;
- 6.2. розряд виконуваної роботи.

7. Частина населення країни, яка за своїми психофізіологічними і інтелектуальними якостями здатна створювати матеріальні блага і послуги - це:

- 7.1. економічно активне населення;
- 7.2. трудові ресурси;
- 7.3. трудовий потенціал.

8. Які з нижче перерахованих показників не належать до трудових показників:

- 8.1. трудомісткість продукції;
- 8.2. плинність кадрів;
- 8.3. орендна плата;
- 8.4. частина ринку збуту, контрольована підприємством.

9. Рівень безробіття визначається таким відношенням:

- 9.1. $\frac{\text{кількість осіб, що мають статус безробітного}}{\text{чисельність трудових ресурсів регіону}}$
- 9.2. $\frac{\text{кількість осіб, що мають статус безробітного}}{\text{чисельність економічно активного населення}}$;
- 9.3. $\frac{\text{кількість осіб, що мають статус безробітного}}{\text{чисельність населення регіону}}$;
- 9.4. $\frac{\text{кількість осіб, що мають статус безробітного}}{\text{чисельність зайнятих}}$.

10. Які компоненти доходу робітника визначаються умовами праці:

- 10.1 тарифна частина заробітку;
- 10.2 доплати і компенсації;
- 10.3 премії; дивіденди.
- 10.4 дивіденди.

11. До групи організаційно-економічних факторів росту продуктивності праці належать:

- 11.1 модернізація оснащення;
- 11.2 удосконалення структури апарата керування виробництвом;
- 11.3 оптимізація клімату в трудовому колективі;
- 11.4 створення сприятливих умов праці.

12. У реалізації відтворювальної функції заробітної плати найбільше зацікавлені:

- 12.1. наймані робітники;
- 12.2 роботодавці;
- 12.3 держава;
- 12.4 професійні спілки.

13. Втілений у грошовій формі розмір оплати праці за одиницю робочого часу - це:

- 13.1. тарифний коефіцієнт;
- 13.2. тарифна ставка;
- 13.3. відрядна розцінка.

14. Кон'юнктура ринку праці - це:

- 14.1 співвідношення попиту та пропозиції на ринку праці;
- 14.2 взаємозв'язок між роботодавцями і найманими робітниками;
- 14.3 співвідношення попиту, пропозиції і ціни на ринку праці.

15. Забезпечення через сферу обігу перерозподілу робочої сили в економіці держави між областями і сферами виробництва і забезпечення роботою незайнятого на даний момент населення - це функція:

- 15.1 сукупного ринку праці;

- 15.2 поточного ринку праці;
- 15.3 відкритого ринку праці;
- 15.4 прихованого ринку праці.

16. Ступінь напруженості праці в процесі виробництва, яка вимірюється фізичною та нервовою енергією людини в одиницю часу - це:

- 16.1 продуктивність праці;
- 16.2 ефективність праці;
- 16.3 інтенсивність праці;
- 16.4. якість праці.

17. Перетинання множин "сукупний попит на працю" і "сукупна пропозиція праці" складає:

- 17.1 сукупний ринок праці;
- 17.2 задоволений попит на працю;
- 17.3 поточний ринок праці.

18. Ситуація, коли пропозиція робочої сили цілком покривається попитом на неї з боку суспільного виробництва, відповідає:

- 18.1 повній зайнятості;
- 18.2 ефективній зайнятості;
- 18.3 раціональній зайнятості.

19. Якому виду безробіття відповідає характеристика: таке безробіття вважається неминучим, у певній мірі необхідним, є короткочасним, пов'язане з добровільною зміною людьми місця роботи; означає більш раціональний перерозподіл трудових ресурсів:

- 19.1 фрикційне;
- 19.2 структурне;
- 19.3 змушене;
- 19.4 циклічне.

20. Для якого показника використовується схема розрахунку: населення працездатного віку - непрацюючі інваліди I і II груп працездатного віку - непрацюючі пільгові пенсіонери + працюючі підлітки + працюючі пенсіонери

- 20.1 трудові ресурси;
- 20.2 трудовий потенціал;
- 20.3 економічно активне населення;
- 20.4 рівень зайнятості.

21. Підставою для нарахування премії можуть бути:

- 21.1 несприятливі умови праці;
- 21.2. особистий творчий внесок працівника в загальний результат діяльності підрозділу;
- 21.3 важке матеріальне становище працівника;
- 21.4 понаднормова робота.

22. Все економічно активне населення, що шукає роботу і вимагає профорієнтації, підготовки і перепідготовки, а також усі вакантні робочі й учнівські місця у всіх секторах економіки - це:

- 22.1 сукупний ринок праці;
- 22.2 відкритий ринок праці;

- 22.3 офіційна частина відкритого ринку праці;
- 22.4 поточний ринок праці.

23. Частина населення країни, що забезпечує пропозицію робочої сили і поєднує зайнятих і безробітних - це:

- 23.1 трудові ресурси;
- 23.2 економічно активне населення;
- 23.3 економічно неактивне населення;
- 23.4 трудовий потенціал.

24. Яку з функцій не виконує заробітна плата?

- 24.1 відтворювальну;
- 24.2 стимулюючу;
- 24.3 регулюючу;
- 24.4 соціальну;
- 24.5 посередницьку.

25. Рівень зайнятості визначається таким співвідношенням:

- 25.1 $\frac{\text{чисельність зайнятого населення}}{\text{чисельність трудових ресурсів регіону}}$;
- 25.2 $\frac{\text{чисельність зайнятого населення}}{\text{чисельність економічно активного населення}}$;
- 25.3 $\frac{\text{чисельність зайнятого населення}}{\text{чисельність населення регіону}}$.

26. Величина середнього подушного доходу, що забезпечує непрацездатним громадянам споживання товарів і послуг на мінімальному встановленому законодавством рівні - це:

- 26.1 мінімальний споживчий бюджет;
- 26.2 мінімальна заробітна плата;
- 26.3 границя малозабезпеченості.

27. Яка з нижчеперелічених ситуацій не свідчить про зростання продуктивності праці?

- 27.1 обсяг продукції зростає, витрати знижуються;
- 27.2 обсяг виробленої продукції зростає швидше, ніж витрати;
- 27.3 обсяг продукції залишається без змін, витрати знижуються;
- 27.4 обсяг виробленої продукції знижується швидше, ніж витрати.

28. При якій формі оплати праці заробіток залежить від обсягу виробленої продукції і ступеня виконання плану (норми)?

- 28.1 відрядна;
- 28.2 погодинна;
- 28.3 відрядно-преміальна;
- 28.4 погодинно-преміальна.

29. Продуктивність праці визначається такою формулою:

- 29.1 $\text{ПП} = \frac{\text{обсяг виробництва}}{\text{відпрацьований час}}$

$$29.2 \text{ ПП} = \frac{\text{обсяг виробництва}}{\text{кількість працюючих}}$$

$$29.3 \text{ ПП} = \frac{\text{обсяг виробництва}}{\text{трудомісткість}}$$

30. Що не відноситься до тарифної системи підприємства:

30.1 тарифно-кваліфікаційні довідники;

30.2 тарифна сітка;

30.3 схема посадових окладів;

30.4 умови і показники преміювання.

31. Яке призначення хронометражу?

31.1 використовується для аналізу прийомів праці і визначення тривалості повторюваних елементів операції;

31.2 призначений для встановлення структури витрат часу на протязі робочого руху або його частини;

31.3 призначений для одночасного визначення структури витрат часу і тривалості окремих елементів виробничої ситуації.

32. У якому випадку хроноряд вважається стійким?

32.1 значення фактичного коефіцієнта стійкості не більше його нормативного значення;

32.2. значення фактичного коефіцієнта стійкості не менше нормативного значення;

32.3. значення фактичного коефіцієнта стійкості більше нормативного значення.

33. Знайдіть правильне визначення трудового процесу.

33.1 зміна предмета праці, що відбувається без участі людини;

33.2 доцільна зміна форми, розмірів, стану, структури і місця предмета праці;

33.3 дії робітника, спрямовані на зміну форми предметів праці, його розмірів, виду, фізико-хімічних якостей, положення в просторі;

33.4 управління знаряддями виробництва, спостереження за ходом виробництва, контроль і ін.

34. Знайдіть вірне визначення виробничого процесу:

34.1 сукупність взаємозалежних процесів праці для створення певного виду продукції;

34.2 сукупність змін, що перетерплюють предмети праці і сукупність дій робітників, спрямовані на доцільну зміну предметів праці;

34.3 процес впливу робітника на предмет праці як сполучення фізичної і розумової праці робітника;

34.4 сукупність взаємозалежних трудових і природних процесів.

35. Які основні цілі класифікації витрат робочого часу?

35.1 виявлення ступеня завантаженості робітника й устаткування при виконанні виробничого завдання;

35.2 виявлення характеру і змісту витрат робочого часу, а також ступеня завантаженості робітника при виконанні виробничого завдання;

35.3 виявлення завантаженості і характеру зайнятості робітників при виконанні виробничого завдання з метою визначення характеру і змісту витрат робочого часу і виявлення ступеня використання устаткування в часі;

35.4 визначення конкретних видів робіт, які здійснюються при виконанні виробничого процесу і виявлення витрат часу при виконанні цих робіт.

36. Під час проведення якого виду фотографії робочого часу часто використовують хронометраж окремих елементів операції (фотохронометраж)

- 36.1 індивідуальна;
- 36.2 групова;
- 36.3 самофотографія;
- 36.4 фотографія часу використання устаткування.

37. Який з перерахованих способів проведення фотографії робочого часу є найбільш доцільним для виявлення середніх показників використання робочого часу в цілому по цеху, дільниці?

- 37.1 безупинна індивідуальна фотографія робочого часу;
- 37.2 метод миттєвих спостережень;
- 37.3 безупинна групова фотографія робочого часу;
- 37.4 групова фотографія робочого часу через рівні періоди часу.

38. Розподіл працюючих на підприємстві на керівників, фахівців і технічних виконавців здійснюється відповідно:

- 38.1 технологічному поділу праці;
- 38.2 функціональному поділу праці;
- 38.3 предметному поділу праці.

39. Характеристика виробничого середовища та режим змінності є основою для нарахування:

- 39.1 премії;
- 39.2 відрядного приробітку;
- 39.3 надбавки до основної заробітної плати;
- 39.4 доплати до основної заробітної плати.

40. Природний рівень безробіття складає:

- 40.1 1-2%;
- 40.2 4-6%;
- 40.3 8-10%.

41. Автор наукового підходу до організації праці:

- 41.1 Абрахам Маслоу;
- 41.2 Фредерик Тейлор;
- 41.3 Гаррінгтон Емерсон;
- 41.4 Карл Маркс.

42. Аналіз трудових показників на підприємстві включає:

- 42.1 вивчення джерел фінансування підприємства;
- 42.2 оцінку рівня продуктивності праці на підприємстві;
- 42.3 організацію безупинного виробничого процесу;
- 42.4 виявлення можливостей зниження собівартості продукції.

43. Організація праці - це:

- 43.1 стимулювання праці;
- 43.2 сполучення ресурсів землі, капіталу в єдиному процесі виробництва товарів і послуг;
- 43.3 створення сприятливих умов праці.

44. Соціометричне опитування використовується для:

- 44.1 аналізу трудової мотивації;
- 44.2 вивчення становлення до праці;
- 44.3 дослідження міжособистісних відносин у групі.

45. При індивідуально-відрядній системі оплати праці заробітна плата залежить від:

- 45.1 норми часу чи норми виробітку;
- 45.2 обсягу виробленої продукції і її якості;
- 45.3 тарифної ставки і відпрацьованого часу;
- 45.4 норми часу чи норми виробітку та обсягу виробленої продукції.

46. При якій системі заробітної плати заробіток нараховується шляхом перемноження розцінки й обсягу роботи плюс додаткові виплати, пов'язані з виконанням показників преміювання:

- 46.1 відрядно-преміальна;
- 46.2 непрямо-відрядна;
- 46.3 відрядно-прогресивна;
- 46.4 почасово-преміальна.

47. Які показники використовуються для преміювання робітників при відрядній формі заробітної плати:

- 47.1 обсяг виконаних робіт;
- 47.2 питома трудомісткість;
- 47.3 якість продукції;
- 47.4 скорочення втрат робочого часу.

48. Який метод виміру продуктивності праці передбачає вибір показників результативності праці:

- 48.1 вартісний метод;
- 48.2 трудовий метод;
- 48.3 багатокритеріальний метод;
- 48.4 багатofакторна модель виміру продуктивності.

49. Що відбудеться, якщо з метою стимулювання праці державних службовців надрукувати гроші й таким чином підвищити їм заробітну плату?

- 49.1 службовці стануть жити і працювати краще;
- 49.2 нічого не відбудеться;
- 49.3 ринок відповість на підвищення зарплати ростом цін;
- 49.4 підвищиться кількість державних службовців.

50. Перед вами стоїть проблема підвищення продуктивності праці. Яка політика з перерахованих нижче буде сприяти цьому?

- 50.1 політика, що стимулює впровадження трудомістких технологій;
- 50.2 скорочення витрат на освіту;
- 50.3 політика підтримки капіталовкладень;
- 50.4 посилення вимог до контролю за забрудненням природи.

51. Що продають на ринку праці?

- 51.1 робітників, що здатні виконувати ті чи інші види робіт;
- 51.2 робочі місця для незайнятого у виробництві населення;
- 51.3 розподілені за кваліфікацією та професіям групи людей для сфери послуг і виробництва;
- 51.4 здатність людей до праці.

52. Акціонерна компанія в умовах спаду попиту на продукцію підприємства скорочує чисельність робітників, зайнятих на виробництві. Це означає, що акціонери-власники компанії:

- 52.1 не турбуються про права трудового колективу;
- 52.2 жертвують інтересами людей заради інтересів усього людства;
- 52.3 діють в інтересах усього суспільства з погляду принципу економічної доцільності;
- 52.4 керуючись егоїстичними інтересами, руйнують виробничі сили суспільства.

53. Якщо ваш річний дохід зростає на 50%, а ціни на товари підвищуються на 100%, то:

- 53.1 ваш реальний дохід виріс;
- 53.2 ваш реальний дохід знизився;
- 53.3 ваш номінальний дохід знизився;
- 53.4 це не відіб'ється на вашому реальному доході.

54. Високий рівень заробітної плати в ринковій економіці визначається:

- 54.1 встановленою законом мінімальною зарплатою;
- 54.2 політикою уряду;
- 54.3 високою продуктивністю праці робітників;
- 54.4 соціальною відповідальністю роботодавців.

55. Що швидше за все приведе до скорочення витрат споживачів?

- 55.1 зниження доходів споживачів;
- 55.2 зниження ставок податку на прибуток;
- 55.3 чекання росту цін.

56. Оберіть самий об'єктивний показник рівня життя:

- 56.1 грошовий дохід населення;
- 56.2 темпи інфляції;
- 56.3 реальний дохід на душу населення;
- 56.4 рівень безробіття.

57. Попит на трудові послуги будь-якого виду визначається:

- 57.1 кількістю пропозиції праці даного виду на ринку за будь-якими цінами;
- 57.2 тим, скільки праці роботодавці прагнуть і можуть купувати за пропонованими цінами;
- 57.3 тим, скільки праці роботодавці прагнуть купувати, незалежно від того, чи можуть вони це зробити;
- 57.4 тим, скільки праці роботодавці можуть дозволити собі купувати.

58. Робітники прагнуть продавати свою працю за високими цінами. Роботодавці прагнуть купувати працю за низькими цінами. У ринковій економіці цей конфлікт зважається за допомогою:

- 58.1 конкуренції;
- 58.2 уряду;
- 58.3 ділових кіл.

59. До суб'єктів соціально-трудових відносин відносяться:

- 59.1 юридична чи фізична особа, що володіє первинними або делегованими правами в соціально-трудових відносинах;

- 59.2 усі фізичні особи, що працюють по найму;
- 59.3 юридична чи фізична особа на ринку праці;
- 59.4 юридична чи фізична особа, що володіє законними правами на підприємстві.

60. Органи, покликані попереджати загострення соціально-трудових відносин:

- 60.1 об'єднання роботодавців;
- 60.2 держава;
- 60.3 примирливі комісії;
- 60.4 профспілки.

61. Найманий робітник – це:

- 61.1 громадянин, що заключає угоду з роботодавцем;
- 61.2 громадянин, що уклав колективний договір з роботодавцем;
- 61.3 громадянин, що працює на підприємстві;
- 61.4 громадянин, що уклав трудовий договір з роботодавцем.

62. До забезпечення прав громадян у сфері соціально-трудових відносин відносяться напрямки:

- 62.1 організація праці та виробництва;
- 62.2 політика зайнятості;
- 62.3 професійне навчання;
- 62.4 медичне обслуговування.

63. Спільна відповідальність людей, заснована на особистій відповідальності і згоді:

- 63.1 принцип субсидіарності;
- 63.2 принцип солідарності;
- 63.3 партнерство;
- 63.4 принцип дотримання прав людини.

64. Первинна організація профспілки – це:

- 64.1 добровільне об'єднання профспілок, створене відповідно до їхнього статусу;
- 64.2 орган, що входить до складу профспілки;
- 64.3 орган, уповноважений представляти профспілку в переговорах;
- 64.4 добровільне об'єднання членів профспілки, що працюють на одному підприємстві чи забезпечують себе роботою самостійно.

65. Організація профспілок – це:

- 65.1 організаційні ланки профспілок, визначені статусом профспілки, що діють у межах повноважень;
- 65.2 організаційні ланки профспілки, за допомогою яких профспілка здійснює свої повноваження;
- 65.3 організаційні ланки профспілки, що знаходяться на одному підприємстві;
- 65.4 добровільні неприбуткові громадські організації.

66. Профспілковий представник:

- 66.1 фізична особа, що працює на підприємстві;
- 66.2 керівник підприємства;
- 66.3 представник підприємця;
- 66.4 керівник профспілки.

67. Роботодавець – це:

- 67.1 людина, що працює за договором;

- 67.2 власник засобів виробництва;
- 67.3 власник робочої сили;
- 67.4 сторона колективних переговорів.

68. Членом профспілки є особа:

- 68.1 яка признає статус профспілки;
- 68.2 яка працює на підприємстві;
- 68.3 яка входить до складу профспілки та сплачує членські внески;
- 68.4 яка входить до складу профспілки, що визнає статус профспілки і сплачує членські

внески.

6. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Ціль, об'єкт, предмет та задачі економіки праці і соціально-трудових відносин.
2. Особливості праці як об'єкта дослідження.
3. Процес праці, роль праці в житті людини і суспільства.
4. Психологічна, організаційно-технічна і організаційно-економічна сторони процесу праці.
5. Трудові ресурси: сутність поняття, методика визначення чисельності.
6. Економічно активне і економічно неактивне населення.
7. Трудовий потенціал: сутність поняття, компоненти.
8. Міграція населення. Її принципи і наслідки.
9. Сутність праці. Праця як соціально-економічна категорія.
10. Позитивні і негативні наслідки становлення ринкових відносин у сфері праці.
11. Якість трудового життя: сутність, критерії оцінки.
12. Соціально-трудові відносини: сутність і зміст поняття.
13. Еволюція соціально-трудових відносин в Україні.
14. Механізм функціонування системи соціально-трудових відносин.
15. Сутність і класифікація суб'єктів соціально-трудових відносин.
16. Профспілки, їх задачі і функції.
17. Роботодавець і найманий працівник як суб'єкти соціально-трудових відносин. Представницькі органи від роботодавця.
18. Роль держави в соціально-трудових відносинах.
19. Рівні регулювання соціально-трудових відносин. Систематизація суб'єктів соціально-трудових відносин за рівнями їх регулювання.
20. Предмети та сфери регулювання соціально-трудових відносин.
21. Основні принципи соціально-трудових відносин. Класифікація типів соціально-трудових відносин.
22. Колективно-договірне регулювання соціально-трудових відносин.
23. Колективні трудові конфлікти. Схема врегулювання трудових конфліктів.
24. Ціль діяльності і сфера повноважень Національної служби посередництва і примирення.
25. Концепція людського розвитку ПРООН.

26. Методика вимірювання індексу людського розвитку.
27. Поняття соціального партнерства. Об'єктивні умови його виникнення і розвитку.
28. Система соціального партнерства: суб'єкти, об'єкти, форми, рівні і механізм реалізації.
29. Принципи діяльності соціальних партнерів.
30. Формування системи соціального партнерства в Україні.
31. Ціль діяльності і сфера повноважень Національної Ради соціального партнерства.
32. Сутність, мета, суб'єкти і об'єкти соціальної політики.
33. Нормативно-правове забезпечення системи соціального захисту населення в Україні.
34. Умови формування і ефективного функціонування ринку праці.
35. Внутрішні ринки праці.
36. Сутність і елементи кадрової політики підприємства.
37. Методи управління персоналом.
38. Структура ринку праці. Кон'юнктура ринку праці.
39. Сукупний і поточний ринок праці.
40. Суб'єкти відносин на ринку праці.
41. Регулювання відносин на ринку праці.
42. Функції ринку праці.
43. Проблеми розвитку ринку праці в Україні.
44. Соціально-економічний зміст зайнятості в сучасних умовах.
45. Види та форми зайнятості.
46. Продуктивна зайнятість.
47. Центри зайнятості: задачі, функції, сфера діяльності.
48. Державна політика зайнятості.
49. Активна і пасивна політика регулювання зайнятості.
50. Структура і зміст Закону України «Про зайнятість населення».
51. Зарубіжний досвід регулювання зайнятості.
52. Безробіття: його види і причини виникнення, соціально-економічні наслідки.
53. Ціль, зміст і порядок розробки плану з праці.
54. Планування росту продуктивності праці.
55. Планування чисельності і структури кадрів.
56. Особливості планування чисельності різних категорій персоналу.
57. Значення планування витрат на персонал.
58. Організація праці: сутність поняття, складові системи організації праці.
59. Сутність і види поділу праці.
60. Сутність та значення процесів кооперації праці.
61. Значення організації праці для рішення соціально-економічних задач.
62. Структура системи організації праці на підприємстві.
63. Організація управлінської праці.
64. Мета, задачі і процедура нормування праці, методи нормування праці.

65. Види норм праці. Класифікація витрат робочого часу, методи їх реєстрації.
66. Проблеми і напрями розвитку нормування праці на сучасному етапі.
67. Продуктивність праці як соціально-економічна категорія.
68. Соціально-економічне значення і сутність росту продуктивності праці.
69. Показники, що характеризують ефективність праці.
70. Взаємозв'язок продуктивності праці і трудомісткості.
71. Види трудомісткості і методи її зниження.
72. Методи виміру продуктивності праці: натуральний, умовно-натуральний, трудовий, вартісний.
73. Класифікація факторів росту ефективності і продуктивності праці.
74. Поняття резервів росту продуктивності праці.
75. Програми управління ефективністю і продуктивністю праці.
76. Рівень життя і доходів як предмет соціального управління.
77. Сутність заробітної плати як категорії ринкової економіки.
78. Номінальна і реальна заробітна плата.
79. Функції і джерела формування заробітної плати.
80. Рівні регулювання оплати праці в Україні.
81. Структура і зміст Закону України «Про оплату праці».
82. Тарифна система: сутність і сфера використання.
83. Елементи тарифної системи.
84. Форми і системи заробітної плати.
85. Організація преміювання персоналу. Умови і показники преміювання.
86. Система трудових показників підприємства.
87. Аналіз чисельності, структури та руху кадрів.
88. Аналіз продуктивності праці. Факторний аналіз росту продуктивності праці.
89. Сутність, мета аудиту в трудовій сфері.
90. Законодавчі акти, що регулюють соціально-трудові відносини.
91. Соціологічне дослідження в сфері праці: мета, задачі, функції, види.
92. Програма соціологічного дослідження: зміст, етапи розробки.
93. Міжнародна організація праці: сфери діяльності, задачі і пріоритети.
94. Основні документи Міжнародної організації праці, що регулюють соціально-трудові відносини.
95. Принципи і моделі регулювання соціально-трудових відносин у розвинутих зарубіжних країнах.
96. Зарубіжний досвід колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин.

7. ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ І ДОДАТКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Нова Конституція України. - К.: Наукова Думка, 1996. - 133 с.
2. Кодекс законов о труде Украины: научно-практический комментарий. - Издание второе переработанное и дополненное. - Х.: ООО «Одиссей», 2002. - 864 с.
3. Закон Украины «Об охране труда» от 14.10.1992 №2694-ХІІ // Законодавство України про охорону праці. Том. 1 - К., 1995. - С. 3-29.
4. Закон України «Про зайнятість населення» від 1 березня 1991 р. №803-12 // Закони України. - Т. 1. - К.: Інститут законодавства, 1996. - С. 252-268.
5. Закон України «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 р. №3356-ХІІ // Соціальне партнерство - шлях до злагоди. - К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. - С. 178-183.
6. Закон України «Про межу малозабезпеченості» від 04.10.94 р. №190/94 ВР // Інформаційний бюлетень Міністерства праці України. - 1994. - №12. - С. 11.
7. Закон України «Про мінімальний споживчий бюджет» від 3 липня 1991 р. №1284-ХІІ // Відомості Верховної Ради. - 1991. - №42. - Ст. 553.
8. Закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року №108/95-ВР // Закони України. - К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. - Т. 8. - С. 210-218.
9. Закон України «Про організації роботодавців» від 24 травня 2001 р. №2436-ІІІ // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. - К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. - С. 198-208.
10. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 р. №137/98-ВР // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. - К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. - С. 208-217.
11. Закон України «Про професійні спілки, їх права і гарантії» від 15 вересня 1999 р. №1045-ХІV // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. - К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. - С. 183-198.
12. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 рр. Європейський вибір: Послання Президента України до Верховної Ради України. - К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2002. - 74 с.
13. Концепція дальшого реформування оплати праці в Україні: Схвалено Указом Президента України від 25 грудня 2000 року №1375-2000 // Офіційний вісник України. - 2000. - №13. - Ст. 505.
14. Про Національну раду соціального партнерства: Схвалено Указом Президента України від 3 березня 1998 р. №137/98-вр // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. - К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. - С. 217-222.
15. Про основні напрями політики щодо грошових доходів населення України: Схвалено Указом Президента від 7 серпня 1999 року №969/99 // Офіційний вісник України. - 1999. - №32. - Ст. 1662.
16. Про основні напрями розвитку трудового потенціалу в Україні на період до 2010 року: Схвалено Указом Президента України від 3 серпня 1999 року №958/99 // Офіційний вісник України. -1999. - №31. - Ст.1608.
17. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: Схвалено Указом Президента України від 24 травня 2000 року №717/2000 // Офіційний вісник України. - 2000. - №21. - Ст. 858.
18. Про стратегію подолання бідності: Схвалено Указом Президента України від 15 серпня 2001 р. №637/2001 // Офіційний вісник України. - 2001. - №33. - Ст. 1525.
19. Про утворення Національної служби посередництва і примирення: Схвалено Ука-

зом Президента України від 17 листопада 1998 року №1258/98 // Соціальне партнерство – шлях до злагоди. – К.: Національна Рада соціального партнерства, 2003. – С. 236-273.

20. Абдурахманов К.Х., Бобков В.Н., Буланов В.С., Бычин В.Б., Волгин Н.А. Экономика труда: Социально- трудовые отношения: Учебник. - М.: Экзамен, 2003. - 735 с.

21. Абрамов В.Н., Данюк В.М., Гриненко А.М., Колот А.М., Чернов В.И. Нормирование труда: Учебник. - К.: ИСИО, 1995. - 204 с.

22. Адамчук В.В., Ромашов О.В., Сорокина М.Е. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 407 с.

23. Багрова І.В. Нормування праці: Навчальний посібник. - К.: Центр навчальної літератури, 2003. - 212 с.

24. Бараник З.П. Статистика ринку праці: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни - К.: КНЕУ, 2003. — 148 с.

25. Бахтина Т.С., Бондаренко О.В., Бухалков М.И. и др. Экономика и социология труда: Учебное пособие. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. - 512 с.

26. Башкатов Б.И., Карпухина Г.Ю. Международная статистика труда: Учебник. – М.: Издательство «Дело и Сервис», 2001. – 208 с.

27. Білоконенко В.І. Нормування праці: Конспект лекцій. - Харків.: ХДЕУ, 2004. - 139 с.

28. Блюмина М.С., Козырев В.В., Тарасова Н.А., Фаерман Е.Ю. Анализ и прогноз эффективности труда и доходов населения. - М., 1996. – 90 с.

29. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: Навчальний посібник. - К.: Знання-Прес, 2002. – 313 с.

30. Бондаренко М.И., Евтушенко А.Г. Экономика труда: Учебно-методическое пособие. - Х.: ХИБМ, 2001. - 291 с.

31. Варна Т.П., Кокин Ю.П., Маслова В.М., Подгаецкий С.И., Сорокина М.Е. Экономика труда: Учебник.- М.: Юристъ, 2003. - 592 с.

32. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості: Навчальний посібник - К.: КНЕУ, 2003. - 252 с.

33. Волгин Н.А. Оплата труда: производство, социальная сфера, государственная служба: Анализ, проблемы, решения. - М.: ЭКЗАМЕН, 2003. - 223 с.

34. Генкин Б.М. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. - М.: Издательство НОРМА-ИНФРА-М., 2001. – 448 с.

35. Декларація міжнародної організації праці основних принципів та прав у світі праці. – К.: МБП, 1999 – 75 с.

36. Долішній М.І., Злупко С.М., Злупко Т.С., Токарський Т.Б. Трудовий потенціал, зайнятість і ринок праці (теорія і практика). - Львів: ЛІВС Національної академії внутрішніх прав в Україні, 1997. - 340 с.

37. Есинова Н.И. Экономика труда и социально-трудовые отношения: Учебное пособие. – К.: Кондор, 2003. – 464 с.

38. Єганов О.Ю., Карась П.М., Красночубенко К.В. Економіка праці: Навчальний посібник. - Миколаїв: УДМТУ, 2001. - 48 с.

39. Жеребин В.М., Романов А.Н. Уровень жизни населения. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 592 с.

40. Завельский М.Г. Экономика и социология труда: Курс лекций. - М.: Палеотип, 2001. – 203 с.

41. Завіновська Г.П. Економіка праці: Навчальний посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 300 с.
42. Зоткина Н.С. Экономика и социология труда: Учебное пособие. – СПб.: Издательство Санкт-Петербургского государственного университета экономики и финансов, 2001. – 261 с.
43. Иванова О.Л. Соціальна політика: теоретичні аспекти: Курс лекцій / Національний університет «Києво-Могилянська академія». Школа соціальної роботи. - К.: Видавничий дім «КМ Академія», 2003. - 107 с.
44. Інформаційне забезпечення державного та регіонального соціального управління: Монографія / О.Г. Осауленко, О.Ф. Новікова, Н.С. Власенко, І.В. Калачова та ін. – Київ, Донецьк: ІЕП НАН України, Держкомстат України, 2004. – 656 с.
45. Калина А.В. Економіка праці: Навчальний посібник. - К.: МАУП, 2004. – 272 с.
46. Калина А.В. Организация и оплата труда в условиях рынка (аспект эффективности): Учебное пособие. - К.: МАУП, 2001. - 312 с.
47. Калина А.В., Конева М.І., Яценко В.А. Современный экономический анализ и прогнозирование (микро- и макроуровни): Учебно-методическое пособие. - К.: МАУП, 2004. - 416 с.
48. Карпіщенко О.І., Прокопенко О.В., Сотник І.М., Карпіщенко Т.О. Економіка праці: Навчальний посібник. - Суми: СумДУ, 2002. — 132 с.
49. Качан Є.П., Шушпанов Д.Г. Управління трудовими ресурсами: Навчальний посібник. – К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2003. – 258 с.
50. Ким М.Н. Трудовой потенциал: формирование, использование, управление: Учебное пособие. - Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2003. - 248 с.
51. Ковалев В.Н., Рыжиков В.С., Рыжиков С.В. Экономика труда: Учебное пособие. - Краматорск: Донбасская государственная машиностроительная академия, 2002. - 111 с.
52. Колот А.М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: Навчальний посібник. - К.: КНЕУ, 1998. – 224 с.
53. Колот А.М. Соціально-трудові відносини: теорія і практика регулювання: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – 230 с.
54. Комиссаров Т.А. Управление человеческими ресурсами: Учебное пособие. – М.: Дело, 2002. – 312 с.
55. Конвенции и рекомендации, принятые международной организацией труда: в 2 т. - Изд. Междунар. бюро труда, 1991.-Т.І.- 1160 с.; Т.2. - 2248 с.
56. Крушельницька О. В. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник. - К.: Кондор, 2003. - 192 с.
57. Лич В.М. Трудовий потенціал: теорія та практика відтворення. - К.: Науковий світ, 2003. - 314 с.
58. Лібанова Е.М. Ринок праці: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 224 с.
59. Лісогор Л.С. Формування ринку праці в Україні. - К.: Інститут економіки НАН України, 2003. - 295 с.
60. Лукьянченко Н.Д., Копытина Т.И. Нормирование труда. – Д.: ДонНУ, 2004. – 214с.
61. Лукьянченко Н.Д. Управление трудом на промышленных предприятиях. – Донецк: Донбасс, 1996. – 330 с.
62. Магомедов М.М. Трудовой потенциал. - М., 2000. - 168 с.
63. Махсма М.Б. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навчальний посіб-

ник. - К.: Видавництво Європейського університету, 2004. 188 с.

64. Махсма М.Б. Економіка праці: Посібник для розв'язування задач - К.: Видавництво Європейського університету, 2003 - 62 с.

65. Медков В.М. Основы демографии: Учебное пособие. Серия «Учебники и учебники пособия». - Ростов-на-Дону: «Феникс», 2003. – 448 с.

66. Михайлов Є.П., Мерзляк А.В., Корецький М.Х., Михайлова Г.О. Економіка праці: Навчальний посібник - Д.: Наука і освіта, 2001. — 227 с.

67. Михеев В.А. Основы социального партнерства: Учебник для вузов. – М.: Экзамен, 2001. – 448 с.

68. Мірошніченко О.В. Розвиток соціально-трудового партнерства в Україні: методологія, методика аналізу, напрямки вдосконалення / РВПС України НАН України. – К.: Видавництво ТОВ «Принт-Експрес», 2003. – 187 с.

69. Население: уровень жизни и здоровье / Под ред. Н.М. Римашевской. – М.: ООО «Сабон», 2001. – 181 с.

70. Никифорак В.А., Білик Л.С. Економіка праці: Навчальний посібник. - Чернівці: Рута, 2001. - 75 с.

71. Одегов Ю.Г., Карташова Л.В. Управление персоналом, оценка эффективности: Учебное пособие. – М.: Издательство «Экзамен», 2002. – 256 с.

72. Организация и нормирование труда: Учебное пособие / Под ред. Адамчука В.В. – М.: Финансинформ, 1999. – 301 с.

73. Организация, нормирование и оплата труда: Задания для практических занятий / Макарова Л.Н. (сост.) - М.: МГУП, 2001. – 96 с.

74. Осовська Г.В., Крушельницька О.В. Управління трудовими ресурсами: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2003. – 224 с.

75. Панина Н.В. Технология социологического исследования (курс лекций). – К.: Институт социологии НАН Украины, 2001. – 277 с.

76. Петюх В.М. Ринок праці: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни - К.: КНЕУ, 2000. - 126 с.

77. Пилипенко С.М., Пилипенко А.А. Економіка праці: Навчальний посібник. - Х.: ХДЕУ, 2001. - 228 с.

78. Пирожков С., Малиновская Е., Хомра А. Внешние трудовые миграции в Украине: социально-экономический аспект. – К.: НИПМБ, 2003. – 134 с.

79. Плаксов В.А. Економічний аналіз показників праці на підприємстві. - К.: Інститут змісту та методів навчання, 1998. — 84 с.

80. Подоровская М.М. Организация труда: Конспект лекцій. - К.: МАУП, 2001. - 112 с.

81. Политика доходов и заработной платы: Учебник / Под ред. П.В. Савченко, Ю.П. Кокина. – М.: Юристь, 2000. – 456 с.

82. Политика доходов и качество жизни населения: Учебное пособие / Под ред. Горлова Н.А. - СПб.: Питер, 2003. - 652 с.

83. Попов Л.А. Анализ и моделирование трудовых показателей: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 208 с.

84. Рабочая книга социолога / Под ред. Г.В. Осипова. - М.: Едиториал УРСС, 2003. — 477 с.

85. Регулирование занятости населения крупного промышленного региона / С.П.Калинина, И.Д. Крыжко, Н.Д. Лукьянченко, Г.А. Черниченко. - Донецк: ИЭП НАН

Украины, 1998. – 176 с.

86. Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання. – Львів: Світ, 1999. - 292 с.

87. Рофе А.И. Организация и нормирование труда: Учебник для вузов / Академия труда и социальных отношений. - М.: МИК, 2003. - 367 с.

88. Рофе И.А. Научная организация труда: Учебное пособие. – М.: МИК, 1998. – 320 с.

89. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебное пособие. - Минск: ООО «Новое знание», 2001. - 688 с.

90. Синюченко М.И. Особенности проведения государственной политики занятости в Украине: Учебное пособие. – Донецк, 1997. – 20 с.

91. Слезингер Г.Э. Труд в условиях рыночной экономики: Учебное пособие. - М.: ИНФРА-М, 1996. – 336 с.

92. Сурмин Ю. П., Туленков Н. В. Методология и методы социологических исследований: Учебное пособие - К.: МАУП, 2000. - 304 с.

93. Сучасний стан, проблеми та тенденції соціально-трудоу відносин в Україні: спроба соціального конструювання / За ред. Саєнко Ю.І., Привалова Ю.О. – К.: Видавничий дом «Стилос», 2003. – 361 с.

94. Удотова Л.Ф. Соціальна статистика: підручник. – К.: КНЕУ, 2002. – 376 с.

95. Уманский А.М., Сумцов В.Г., Гордиенко В.Д. Социально-трудоу отношения: Учебное пособие. - Луганск: ВНУ им. В. Даля, 2003. - 472 с.

96. Чернов В.І., Оленич Є.І. Нормування праці: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни.- К.: КНЕУ, 2000. - 148 с.

97. Шаталова Н.И. Трудовой потенциал работника: Учебное пособие. - М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. - 399 с.

98. Шекшня С.В. Планирование персонала и прием на работу. - М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. - 80 с.

99. Экономика труда (социально-трудоу отношения) / Под ред. Волгина Н.А., Одегова Ю.Г. - М.: «ЭКЗАМЕН», 2002 – 736 с.

100. Экономика труда и социально-трудоу отношения / Под ред. Г.Г. Меликьяна, Р.П. Колосовой. - М.: Издательство МГУ, ЧеРо, 1996. – 624 с.

101.Эренберг Р.Д., Смит Р.С. Современная экономика труда. - М.: Издательство МГУ, 1996. – 779 с.

Додаткова література

1. Армстронг М. Стратегическое управление человеческими ресурсами. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 328 с.
2. Балабанова Л.В., Сардак О.В. Організація праці менеджера: Навчальний посібник / Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М.І. Туган-Барановського. - К.: Видавничий дім «Професіонал», 2004. - 303 с.
3. Балабанова Н.В., Жуков В.И., Пилипенко В.Е. Социальный диалог. Социальное партнерство. Социальное государство. – К.: Академия труда и социальных отношений Федерации профсоюзов Украины, 2002. – 189 с.
4. Бандур С.І., Заяць Т.А., Онікієнко В.В., Кучинська О.О., Туранський Ю.П. Соціальні пріоритети ринку праці: методологія, практика, шляхи забезпечення - К.: РВПС України НАН України, 2001. - 260 с.
5. Беда Ф.П., Наконечний Л.І. Економіка, організація та планування діяльності підприємств: Навчальний посібник. - Л.: Каменярь, 2001. - 266 с.
6. Белов М.А., Євдокимова Н.М., Москалюк В.Є., Оберемчук В.Ф., Степанов О.П. Планування діяльності підприємства: Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни - К.: КНЕУ, 2002. - 252 с.
7. Близнюк В., Покришук В. Проблеми управління ринком праці і зайнятості населення в контексті соціальної політики Європейського Союзу // Україна: аспекти праці. – 2002. - №7. – С. 3-6.
8. Богиня Д.П. Трудовий потенціал України: Соціально-демографічний аспект. – Львів, 1992. - 104 с.
9. Богиня Д.П., Куліков Г.Т., Лісогор Л.С. та ін. Конкурентоспроможність робочої сили в системі соціально-трудових відносин: Монографія. – К.: Інститут економіки НАН України, 2003. – 214 с.
10. Богиня Д.П., Куліков Г.Т., Шамота В.М, Лісогор Л.С., Долгова Л.І. Соціально-економічний механізм регулювання ринку праці та заробітної плати - К. Інститут економіки НАН України, 2001. - 300 с.
11. Волгин Н.А. Японский опыт решения экономических и социально-трудовых проблем. - М.: Экономика, 1998. — 255 с.
12. Герасимчук В.І. Проблеми трансформації зайнятості і розвитку ринку праці України (методологія, аналіз, шляхи вдосконалення) / РВПС України НАН України. - К.: ТОВ «ПРИНТ ЕКСПРЕС», 2001. – 503 с.
13. Гнибіденко І.Ф. Зростання добробуту громадян – основне завдання соціальної політики // Праця і зарплата. – 2004. - №5 (393). –С. 2-3.
14. Головінов О.М., Горожанкіна М.Є., Дмитриченко Л.І., Дмитриченко Л.А., Жемчужнікова Г.П. Соціальна політика та економічна безпека / Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського - Донецьк: Каштан, 2004. - 335 с.
15. Гостенина В.И. Социальное партнерство в различных моделях общества. - М.: Айна, 2001. - 96 с.
16. Грішнова А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 254 с.
17. Егоршин А.П. Управление персоналом: Учебник. – Н. Новгород: НИМБ, 2001. – 720 с.
18. Єременко В. Соціальна економіка. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату, 2003. – 351 с.

19. Єріна А. М. Організація вибіркового обстеження: Навчальний посібник - К.: КНЕУ, 2004. - 128 с.
20. Заяць Т. Продуктивність людських ресурсів України та регіональні можливості її забезпечення // Україна: аспекти праці. – 2004. - №3. – С. 25–29.
21. Златопольський О.Ф. Політика доходів та заробітної плати на ринку праці - Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. - 246 с.
22. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
23. Иваненко В.А., Иваненко В.С. Социальные права человека и социальные обязанности государства: международные и конституционные правовые аспекты. – СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. – 404 с.
24. Кір'ян Т. Проблемні питання реформування оплати праці в Україні // Україна: аспекти праці. – 2003. - №2. – С. 32-36.
25. Краснов Ю. Стратегія ефективної зайнятості населення // Україна: аспекти праці. - 2004. - №4. – С. 3-8.
26. Кутулинский Е.Д., Зубкова А.Ф., Румянцев Б.Г. Регулирование трудовых отношений в рыночной экономике. - М.: НИИ труда, 1997. - 457 с.
27. Лебедева Л.Ф. США: государство и социальное обеспечение. Механизм регулирования. – М.: Наука, 2000. – 143 с.
28. Мортіков В.В. Економічний механізм формування ефективної зайнятості. - Луганськ: Видавництво Східноукраїнського національного університету, 2001. - 236 с.
29. Новіков В.М. Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і вітчизняний досвід) – К.: Інститут економіки НАН України, 2000. – 246 с.
30. Онікієнко В.В., Ткаченко Л.Г. Молодіжний ринок праці України: проблеми та шляхи вирішення - К.: РВПС України НАН України; Український інститут соціальних досліджень, 2003. – 160 с.
31. Осовий Г. Профспілковий рух в Україні: нова соціальна роль, стан та перспективи розвитку // Профспілки України. – 2002. - №1 – С. 3-25.
32. Осовий Г. Система соціального партнерства і механізми регулювання в Ірландії // Україна: аспекти праці. – 1999. - №2 – С. 33-36.
33. Платонов О.А. Повышение качества трудовой жизни: опыт США. – М.: Культурно-производственный центр «Рада», 1992. – 188 с.
34. Пономаренко В.С., Кизим М.О., Узунов Ф.В. Рівень і якість життя населення України. - Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. - 226 с.
35. Потемкин В.К., Тюличева Л.Д., Ширнова С.А. Трудовой потенциал и проблемы защиты незанятого населения. - СПб.: Институт социально-экономических проблем РАН, 1994. - 117 с.
36. Приймак В.І. Трудовий потенціал і механізми його реалізації в регіоні. - Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. - 383 с.
37. Проблемні питання праці та соціальної політики / НДІ праці і зайнятості населення НАН України / За ред. Папієва М.М., Кір'яна Т.М. - К.: Соцінформ, 2003. - 510 с.
38. Псюк О., Пономарьова О. Проблеми безробіття в Україні // Україна: аспекти праці. – 2004. - №2. – С. 3-10.
39. Садова У., Семів Л. Регіональні ринки праці: Монографія. – Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2000. – 264 с.
40. Соціально-трудові відносини та вирішення трудових спорів / Національна служба

посередництва і примирення / За ред. В.М. Руденко. - К.: Основа, 2002. - 712 с.

41. Твердохліб М.Г. Інформаційне забезпечення менеджменту: Навчальний посібник. - К.: КНЕУ, 2002. - 224 с.
42. Українець С. Правові особливості становлення роботодавця в Україні // Україна: аспекти праці. - 2001. - №1 - С. 27-30.
43. Українець С. Соціально-трудові відносини в Україні: зміст і розвиток // Україна: аспекти праці. - 1999. - №1 - С. 35-41.
44. Українець С. Соціальне партнерство в Україні: перспективи законодавчого регулювання // Україна: аспекти праці. - 1998. - №2 - С. 22-25.
45. Українське суспільство - 2003. Соціологічний моніторинг / За ред. В. Ворони, М. Шульги. - К.: Інститут соціології НАН України, 2003. - 684 с.
46. Уманський О.М., Ракова Л.Н. Мотивація в системі соціально-трудових відносин // Регіональні перспективи - № 3-4. - 2002. - С. 175-178.
47. Хохлов М., Андрійченко Ж. Норма праці як міра праці і міра споживання // Україна: аспекти праці. - 2004. - №2. - С. 45-48.
48. Цветаев В.М. Управление персоналом. - СПб.: Издательский дом «Питер», 2001. - 192 с.
49. Циба В.Т. Математичні основи соціологічних досліджень: кваліметричний підхід. - К.: МАУП, 2002. - 248 с.
50. Ягодка А.Г. Соціальна інфраструктура і політика: Навчальний посібник. - К.: КНЕУ, 2000. - 212 с.
51. Якість життя в Україні: час жити і час виживати: Матеріали круглого столу, проведеного Центром Соціального Прогнозування. - К.: Центр Соціального Прогнозування, 2003. - 111 с.
52. Якобинчук В. Політика зайнятості та її вплив на зменшення рівня бідності в Україні з огляду на досвід США та країн ЄС // Україна: аспекти праці. - 2002. - №3. - С. 13-17.

Навчальне видання

Навчально-методичний комплекс з дисципліни
«Економіка праці та соціально-трудові відносини»

(для бакалаврів економічних
спеціальностей всіх форм навчання)

Укладачі:

Лук`янченко Н.Д., д.е.н., проф.
Шаульська Л.В., к.е.н., доц.
Балтачєєва Н.А., к.е.н., доц.
Шилець О.С. к.е.н., доц.
Дороніна О.А., ст. викл.
Романова Н.В., асп.

Тираж 100 прим.

Донецький національний університет
